
MÁRTONFI GYÖRGY

A TISZK-RENDSZER KIÉPÜLÉSE 2007-2008-BAN¹

BEVEZETÉS

AZ ALAPPROBLÉMA

A TISZK-rendszer kialakulásának előzményei az évtized elejére nyúlnak vissza. Ekkorra világossá vált, hogy a kilencvenes évek szakképzési innovációs folyamata egy nem fenntartható pályára került. Az iskolarendszerű szakképzés a kétharmados önkormányzati törvény által szabályozott intézményfenntartói keretek mellett szétszabdalttá vált. Ezernél több intézmény szerepelt az iskolarendszerű szakképzési intézmények feladatellátási helyeinek listáján. A győri Közoktatási Információs Iroda 2007. őszi listáján 844 iskolának volt szakképzést előkészítő és/vagy szakképző évfolyamon tanulója. Ezek közül 150-ben a tanulók létszáma nem haladta meg az 50 főt, 214-ben (az intézmények negyedében) a 100 főt, és 333-ban (az intézmények kétötödében) a 200 főt. Csak minden harmadik (szám szerint 285) intézmény diákjainak száma érte el az 500 főt és minden tizenhatodiké (57 intézményé) az 1000-et. Ha mindehhez hozzávesszük az Országos képzési jegyzék (OKJ) viszonylagos elaprózottságát, az állami és önkormányzati finanszírozás megoszlását, valamint az állami és magánszféra eltérő versenyhelyzetét, akkor világos, hogy a szakképzés hatékonyabbá és eredményesebbé válásának olyan kemény strukturális korlátjai is voltak, amelyek minőségbiztosítással nem kezelhetők.

A hatékonysági és eredményességi javulást két nagyszabású rendszer-innovációs folyamattól várták, melyekre 2004-től a Nemzeti Fejlesztési Terv keretében került sor, finanszírozását pedig a Strukturális Alapok forrásai biztosították. Az egyik az Országos képzési jegyzék moduláris megújítása volt, a másik az intézményrendszer

1 "A középfokú szakképző intézményrendszer átalakulása a 2007. nyári törvényt módosítás után" c. kutatás zárótanulmánya, TÁRKI-TUDOK, Budapest, 2008-december 2009. július. Kutatásvezető: Lannert Judit. A kutatásban közreműködött: Békési Kálmán és Sinka Edit.

koncentrációja az úgynevezett Térségi Integrációs Szakképző Központok (TISZK) létrehozásával, vagy inkább létrejöttének támogatásával.

A TISZK-EK ELŐKÉPEI

A szakképzés-politika egyik alapvető célja volt ebben az időben, hogy a szakképzés forrásait koncentrálja. Egyrészt a szétszabdaltságot kívánták megszüntetni, lényegesen csökkentve a szakképző intézmények számát és növelve átlagos méretüket, másrészt a források koncentráálásával a fejlett technológiák képző központokban történő koncentrálását kívánták elérni. Hiába folyt be az iskolákhoz és a pályázati alapba évente több tízmilliárdos forrás a szakképzési hozzájárulás révén, annak elaprózása miatt csak elszórtan állt rendelkezésre korszerűen felszerelt labor és tanműhely, ráadásul ezek kihasználtsága is alacsony volt, sőt a fenntartásuk és működtetésük forrásai is elapadtak olykor.

A nemzetközi példák közül kettő olyan volt, amely mély hatást gyakorolt a szakképzés-politika alakítóira. A holland regionális képző központoké (regionaal opleidingencentrum, ROC) és a német „üzemközi”, vagy „üzemek feletti” képző központoké (Überbetriebliche Bildungszentrum).

Bár a másfélszer népesebb Hollandiában a kilencvenes évek elején a magyar intézményeknél átlagosan háromszor nagyobb tanulólétszámú iskolák működtek (számuk 1994-ben még 400 fölött volt), a gazdaság befolyásos szereplőinek javaslatára a képzés koncentrálását határozta el a politika. A szabályozás által kiváltott kényszerfűzők következtében az évtized végére mintegy 40 regionális képző központban folyt a szakképzés döntő hányada, amelyek átlagosan közel 20 000 tanulót képeztek tagintézményeikben. A koncentrálistól a ráfordítások csökkenését is remélték, de a mamutszervezetek megnövekedett menedzsment kiadásai miatt ezt nem sikerült elérni. A rendszer ugyanakkor átláthatóbbá, szervezettebbé, irányíthatóbbá vált, amely valószínűleg pozitív hatást gyakorolt a képzés színvonalára, így az valószínűleg hatékonyabb lett.

Németországban a duális rendszerben tanuló diákok jelentős hányada kisvállalkozásoknál folytatja szakmai gyakorlatát, ahol általában nem találkozik a legkorszerűbb technikákkal és technológiákkal. Az itteni képző központok elsődlegesen technológiai centrumok, amelyekben jellemzően kiegészítő jelleggel gyakorolnak a diákok, bár ezek a romló gazdasági helyzetben a képzési kínálat növelését is szolgálták. Az üzemközi képző központok az elmúlt évtizedben fokozatosan alakultak át úgynevezett kompetenciacentrumokká, tehát nemcsak a technológia, hanem a szakdidaktika minőségi központjaivá is, amelyek így az iskolák és a gyakorlati képzésben szerepet vállaló vállalkozók számára szolgáltatásokat is nyújtanak, és egyesek szerint a duális rendszer harmadik lábaivá vál(hat)nak. (Mások éppen ettől féltik.)

AZ ELŐZMÉNYEK

A hazai történések 2003-ra nyúlnak vissza. Szűk államigazgatási körökben ekkor formálódtak azok a célok és megoldási módok, amelyek a vonatkozó 2004-es HEFOP-pályázatok felhívásaiban² öltöttek testet. Árulkodó tény, hogy az első időkben még „Technológiai Központok”-ról beszéltek, a térségi és az integrált jelzőket csak később kapták az elképzelt központok. A 2004-es pályázat régióként 2, a két fővárossal együtt összesen 16 központ létrehozását finanszírozta³. A következő években hazai (szakképzési alap) forrásból régióként további 1 TISZK létrehozását akarták támogatni, de végül ez elmaradt, úgyhogy az Új Magyarország Fejlesztési Terv forrásainak a bevonásáig újabb TISZK-ek létrejöttét nem támogatta semmilyen forrás, de a „tiszkesedés” – valamilyen konstrukcióban történő – folytatását soha nem kérdőjelezték meg, az mindvégig napirenden volt.

Említést érdemel az előzmények között az a 2006-os OMAI-pályázat, amely a későbbi TISZK-szerveződések gondolati előkészítését, lehetséges partnereinek együttgondolkodását támogatta konzorciumként mintegy tízmillió forinttal. Ez a „hadgyakorlat” – ahogy egy megyei osztályvezető szellemesen jellemezte – nagyban hozzájárult ahhoz, hogy egy-egy térség kulcsszereplői megismerjék egymást, egymás iskoláit és félelmeit. Jó néhány esetben ezekben az együttműködő körökben indultak el a 2007. őszi tárgyalások, így nem kellett előről kezdeni a folyamatot, s a tárgyalások tulajdonképpen az újonnan megismert feltételek mellett folytatódtak.

2006 egyben választási év is volt, és az új kormányban a szakképzés új minisztériumhoz került, új vezetők irányítása alá. Ez a „tiszkesedésnek” is az újabb, a lazább konzorciumi együttműködések helyett szorosabb koncentrációt és összehangolást megcélzó koncepciót erősítette, amely a közoktatási törvény 2007. június 25-én elfogadott módosításában jelölte ki az együttműködés kereteit az intézmények és fenntartóik számára. A módosítás nagy horderejű volt, amit valamennyi szereplő rögtön átlátott. A változások lényegét az jelentette, hogy a következő év szeptemberétől csak azok az intézmények/TISZK-ek maradtak jogosultak a szakképzési hozzájárulások fogadására és bizonyos fejlesztési pályázatokon való részvételre, amelyek:

- legalább 1500 tanulóval rendelkeznek a szakiskola és szakközépiskola 9-15. évfolyamán, valamint
- elfogadják az illetékes RFKB-k döntéseit a beiskolázás arányairól és irányairól, azaz lemondanak autonómiájuk egy fontos szeletéről, intézményeik profiljának önálló alakításáról.

A TISZK-ké szerveződés modelljeit a jogszabály részletesen felvázolta és azt 2007. kora őszen számos előadás és ismertető cikk tárgyalta. A kétharmados törvény módosítás hiányában, de jelentős uniós fejlesztési források felhasználásával egy több

2 HEFOP 3.2.2 és 4.1.1

3 Az első 16 TISZK-ről a GKI folytatott kutatást Munkácsy Anna vezetésével, melynek zárótanulmánya reményeink szerint hamarosan publikus lesz.

éve érlelődött eredeti ötlet öltött testet egy bátor, a rendszert alaposan megváltoztató jogszabályban. A hazai szakképző intézmények úgyszólván valamennyi fenntartója átlátta 2007. őszére, hogy lépni kell. Megkezdődött az az átalakulás, amely a korábbi mintegy ezer szakképző intézmény döntő többségét körülbelül nyolcvan⁴ Térségi Integrált Szakképző Központba tömörítette, illetve az intézményrendszert, az iskolák és fenntartók viszonyát egy-két év alatt gyökeresen átalakította.

Kutatásunk témájául ennek az átalakulásnak a vizsgálatát választottuk. Három régióban tártuk fel az első másfél év legfőbb történéseit, a kulcsszereplők szándékait, érdekeit, kompromisszumait. Felvázoljuk az új helyzet legfontosabb jegyeit, paramétereit, adatait. A változásnak természetesen veszesei és nyertesei vannak – bár nyereségeik és veszteségeik nem mindig azonosíthatók be egyértelműen –, de akár milyennek is tartják az előny-hátrány szaldót, az intézmények, vezetőik és fenntartóik valamennyien új helyzetben vannak. Ezt az új helyzetet és az ahhoz vezető utat kívánjuk megmutatni nagy vonalakban. Reményeink szerint ezzel hozzájárulunk ahhoz, hogy a legfőbb szereplők – a kormányzati, önkormányzati politikusok és közigazgatási szakemberek, a TISZK-ek és intézményeik vezetői, az RFKB-k tagjai – pontosabban megérthessék a változások lényegét, szakmai lehetőségeit és veszélyeit, felismerhessék és képviselhessék érdekeiket az átalakult együttműködési, illetve küzdőtérben, valamint legyenek képesek megfelelő stratégiai és taktikai válaszokat adni a felmerülő kérdésekre.

A KUTATÁS MÓDSZERE

Mint hogy egy meghatározó fontosságú folyamat kezdetét vizsgáltuk, ezért a folyamat egy viszonylag széles szegmensére próbáltunk legalább nagy vonalakban rálátni. Magyarország hét régiójából háromban vizsgáltuk a „tiszkesedését”. A választandó régiók közül eleve kizártuk a Központi Régiót. Abban a főváros meghatározó súlyú, és az alapjában véve egyetlen fenntartó szándékait tükröző folyamatok lényegüket tekintve függetlenek a „tiszkesedés” egészének folyamatától, amit mi sem bizonyít hitelesebben, minthogy e koncentrációs folyamatok korábban kezdődtek, minthogy az említett jogszabály életbe lépett volna. Természetesen a jogszabályi keretekhez illeszkednek, de legalább ilyen pontos az a megfogalmazás is, hogy a jogszabály illeszkedett a budapesti törekvésekhez, amelyek egyébként teljes mértékben összhangban állnak az országos szakképzés-fejlesztési célokkal, stratégiával.

A 6 vidéki régió közül minden másodikba mentünk el. Már a pályázatban is jeleztük, hogy a 2 fejlett dunántúli régióból 1-gyet, és a 4, magyarországi viszonylatban alulfejlett régióból 2-őt választunk. A mintaválasztás érdekében valamennyi régió RFKB-jának kulcsszereplőivel – elnökével, vagy kamarai társelnökével és fenntartói

4 A dolgozat írásának időpontjában 77, és ez a szám már alig fog változni, leszámítva az esetleges további fúziókat és szétválásokat, valamint a 2005-ben alakult TISZK-ek további átalakulását.

delegáltakal – felvettük a kapcsolatot, és sor került összesen nyolc feltáró beszélgetésre. Tél közepére a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézetnél folyó TISZK-regisztráció is lendületet kapott, és januárra a „tiszkesedés” alapparaméterei – hol, kik és hányan társulnak – körvonalazódtak. A folyamat vázlatos megismerése után annyi világossá vált, hogy valamennyi régió esete érdekes, elemzésre érdemes, és a legfőbb kutatási kérdéseink legtöbbjének vizsgálata releváns volna valamennyi régióban. Ezért a választáskor néhány speciális szempontot vettünk figyelembe. Nagyon fontos szempont volt, hogy a fejlett Közép-Dunántúlon, valamint Észak-Magyarországon a többi régió 6-8 TISZK-jével szemben 12-12 társulás és/vagy társaság alakult. Miután úgy döntöttünk, hogy a régióban megalakult *valamennyi* TISZK vezetőjét és egy fenntartó kulcsembert felkeressük – hiszen a kialakulás történetei egymással kölcsönhatásban fejlődtek –, de a kutatásra fordítható pénz és idő ennél a 2 régiónál ezt nem tette volna lehetővé, így őket kihagytuk a mintából. Dél-Dunántúllal szemben végül azért választottuk a 2 alföldi régiót, mert itt az alaphelyzet sokkal „logikusabbnak” tűnt, kevesebb izgalmas történetet ígért (talán az egyetlen Somogy megyét leszámítva, ahol Balaton-parti és a horvát határ mentén fekvő iskolák kerültek azonos TISZK-be, sőt két szomszéd megyébe is átnyúltak TISZK-jei). Végül tehát a fejlett nyugat-dunántúli és az alulfejlett észak- és dél-alföldi TISZK-ek kialakulásának történetébe nyertünk betekintést.

A kutatás alapvetően a kulcsszereplőkkel készített interjúk és a kiegészítésképpen tőlük kapott, illetve az interneten talált dokumentumok elemzésén alapult. Összesen 57 interjút készítettünk. A megkérdezettek közül 22-en valamilyen városi vagy megyei fenntartót képviseltek, 19-en TISZK-vezetők, 13-an iskolaigazgatók voltak, 3-an pedig a kamaránál töltenek be pozíciót. A megkérdezettek közül – fenti pozícióik mellett – 12 fő tagja valamelyik RFKB-nak, 7 fő pedig politikus is, városi vagy megyei képviselő.

Miután a „tiszkesedés” egész történetének leírására, az egyes TISZK-ek keletkezéstörténetére koncentráltunk, és erőforrásaink korlátozottak voltak, ezért a kutatásban nem került sor néhány olyan szereplő meginterjúvolására, akikkel eredetileg terveztünk beszélgetést, de akik elsősorban az események mellékszálában voltak érdekeltek. Nem kerestünk fel egyetemi vezetőket, speciális szakiskolákat, és csak egyetlen nem önkormányzati intézményvezetővel interjúztunk. A kulcsszereplők – a bábáskodásnál a tárgyalásokban részt vevő fenntartók és a megalakult TISZK-ek, valamint legfontosabb intézményeik vezetői – ugyanis el tudták mondani az egyetemek, speciális szakiskolák és a nem önkormányzati szakképzők bevételeinek vagy kihagyásának, illetve a velük történő tárgyalások fő mozzanatainak, esetleg ezek elmaradásának fő motívumait. A három régióban összesen 23 TISZK alakult, amelyek közül végül 21-hez eljutottunk (a helyi bejegyzésű, de nem területi elven szervezett TISZK-ek maradtak csak ki). Legalább két fővel szándékoztunk beszélni minden helyszínen, így a fenti szereplők felkeresését csak úgy tudtuk volna megoldani, ha nem teljes körű a TISZK-ek felkeresése és az esettanulmányokban való vázlatos bemutatása. Ez ellentétes lett volna legfőbb célunkkal. Az említettek közül az egyetemi és speciális szakiskolai

kérdést – távolról sem mellékes – részproblémának, a rendszer egésze szempontjából másodlagosnak gondoljuk, az alapítványi iskolák sorsát viszont a rendszer egészének alakulása szempontjából is fontos, alaphelyzetét tekintve is konfliktusos, kutatandó kérdésnek. Ennek az intézményi körnek – amely százas nagyságrendben van jelen a képzési piacon – a helyzetét a 2007. nyári szabályozás nem volt képes kezelni, és úgy gondoljuk, hogy további szerepük, sorsuk kérdése hamarosan fókuszba kell, hogy kerüljön.

Van még egy nagyon fontos, és nagy hangsúllyal megcélzott célcsoport, amelyhez nem jutottunk el: a TISZK-ekből kimaradt intézmények vezetői. Hozzájuk azért nem jutottunk el, mert gyakorlatilag nem léteznek. Egyetlen jelentős, nem önkormányzati iskolát azonosítottunk, ahol azonban nem kívánták megosztani velünk távolmaradásuk indokait. Az államigazgatási és szakértői körben is meglévő hiedelemmel ellentétben úgyszólván nincsenek kimaradó önkormányzati fenntartású iskolák. A fenntartói és TISZK érdekeltségek olyanok voltak ugyanis, hogy a kis városok 50-100-150 főt beiskolázó önkormányzati intézményeit is bevitték fenntartói a TISZK-ekbe, pedig ezek megszűnése, kimaradása az egyik – ha nem is deklarált – szakpolitikai cél, de legalábbis remény volt. Erre most bizonyosan várni kell egy-két évig. Természetesen vannak kimaradó felsőoktatási intézmények, speciális szakiskolák, de ők jogosultak alanyi jogon a szakképzési hozzájárulás fogadására, számukra a kimaradás nem jelent kockázatot. A kimaradók között van minisztérium által fenntartott intézmény is, de ez sem utal kiszelektálásra. Ellenben valószínűleg sok kimaradó iskola van az alapítványi körben – itt tűnik legnagyobbak a keresgélés, helykeresés –, de mint jeleztük, ezt egy külön vizsgálendő, megoldandó, hangsúlyos kérdésnek tartjuk. Az itt leírtak is döntő mértékben az önkormányzati fenntartású szakképző intézményrendszerről szólnak.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI (AZ EGÉSZ ORSZÁGBAN LEZAJLOTT FOLYAMAT FŐ MUTATÓI)

A kutatás három régió „tiszkesedési” folyamatainak megismerésére, leírására⁵, és ezek tanulságainak jelen tanulmányban történő megfogalmazására törekedett elsősorban, de az interneten elérhető alapadatok – mindenek előtt a TISZK-regisztráció – alapján érdemes felvázolni a teljes képet is.

A regisztrációban 2009. június végén 77 TISZK szerepelt, az utolsó bejegyzés június 26-án. A legkorábbi „új”, azaz nem első körös, 2005-ös TISZK-ek már 2008 elején létrejöttek, és a most létezők nagy része formálisan az év közepére megalakult, de az

5 A 3 régió TISZK-jeiről készült leírások **nem** publikusak, nem tekintjük őket közérdekűnek. Számos bizalmas jellegű, nem publikusnak szánt információt tartalmaznak, sokszor egyoldalú megközelítésen, véleményen alapulnak, hiszen nem volt lehetőségünk sok szereplő véleményének megismerésére. Az összességében hiteles tanulságokat reményeink szerint ez a dolgozat tartalmazza.

első 3 regisztrációra csak szeptember 30-án került sor. A regisztrált TISZK-ek száma október végére 27-re, november végére 45-re, december végére 68-ra emelkedett, 2009 első félévében már csak további 9 TISZK regisztrációjára került sor.

A közép-magyarországitól eltekintve régióként 6-12 TISZK alakult, legalábbis a bejegyzett központok szerint (1. táblázat). A TISZK-ek mintegy negyede-ötöde ugyanis nem területi elven szerveződött. Ez elsősorban a magániskolák által létrehozott szakképző központokra jellemző, de ilyen az Országos Egyházi TISZK Kft., és ilyenek tekinthetők azok a főleg a megyei fenntartók által kezdeményezett társulások, amelyek a megyék átellenes végeinek kistéleptüléseit fogják egybe, és amelyek közé beékelődik a domináns megyeszékhely.

1. táblázat. A TISZK-ek és az azokba bevitt iskolák száma régióként

Régió	TISZK-ek száma	Iskolák száma
Dél-Alföld	8	76
Észak-Alföld	7	92
Észak-Magyarország	12	78
Dél-Dunántúl	6	56
Nyugat-Dunántúl	8	92
Közép-Dunántúl	12	78
Közép-Magyarország	24	151
<i>Összesen</i>	<i>77</i>	<i>623</i>

Forrás: TISZK-regisztráció, 2009. július

Talán még pontosabb képet kapunk, ha nemcsak régióként, de megyéenként is jelezzük a felállt társulások és társaságok számát, ugyanis a területi elven szerveződött többségnél ezek a megyehatárokat csak kivételes esetben lépik át – 5-6 ilyen esetet ismerünk –, a legtöbb esetben valamennyi szakképző intézmény ugyanabban a megyében található. Öt olyan megye van, amelyben alapvetően egy TISZK szerveződött: Baranya, Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád és Tolna. Utóbbi jellegzetessége, hogy nem fedi le az egész megyét, a csongrádi eset egyediségét pedig az adja, hogy megalakulásakor a megyehatáron is túlnyúlt ez a szerveződés. Négy olyan megye van, ahol legalább 4 helyi TISZK jött létre (Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Veszprém), a többiben 2 vagy 3. Nem a megyék mérete, sokkal inkább helyi döntések függvénye, hogy mennyire koncentrált vagy éppen „szétszabdalt” a helyi TISZK-rendszer. Az egyik legnagyobb megyében, Szabolcs-Szatmár-Beregben, 2 szerveződést találunk, ugyanakkor a sokkal kisebb Hevesben és Veszprémben 4-4-et. Csak Miskolc városának iskoláit 3 TISZK-be szervezték, a hasonló nagyságú Győrért 1-be,

míg Szeged és Csongrád, illetve Pécs és Baranya úgyszólván összes intézményével 1-1 TISZK-be kerültek.

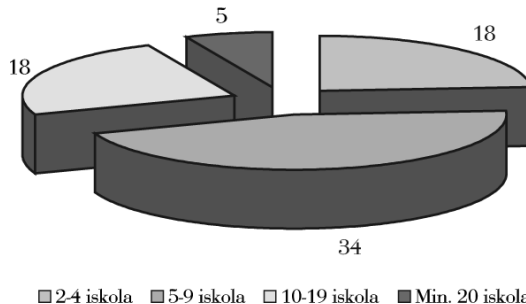
Az első 75 TISZK-be bevitt iskolák összes száma a regisztrációs nyilvántartás 2009. június közepi állapota szerint 623 intézmény. Ez azt sugallja, mintha jelentős részük – akár több száz is – kimaradt volna e szerveződések közül, hiszen „ezernél több” szakképző intézményt említ minden közszereplő, amikor a szakképzés elaprózottságáról beszél – teljes joggal. Több dolgot kell itt figyelembe vennünk. Egyrészt az intézmény-összevonások nagy számát, ami az elmúlt éveket jellemezte, de különösen a „tiszkesedés” 2007-2008-as időszakát. Szolnokon például 2 – egy műszaki és egy szolgáltató – szakközépiskolába szervezték a város számos intézményét, melyekben mintegy 5000 diák tanul. Korábban ez legalább 8-10 iskolát jelentett. Az „ezernél több” sokaságba beleértik a speciális szakiskolákat is – egyebek mellett a középsúlyos fogyatékosok számára fenntartott intézményeket is –, amelyek csak némi megszorítással sorolhatók a szakképzésbe, viszont a TISZK-ekben általában nem találjuk meg őket. Nincs bent ebben a körben a művészeti és kézműves iskolák egy része sem – például olyan, amely tizenegynéhány „szórakoztató zenész II.” OKJ-s diák képzésével foglalkozik –, illetve azok, amelyek az alapító okirat szerint szakiskolai, szakközépiskolai feladatellátásra jogosultak, de pillanatnyilag egyetlen tanulójuk sincs. (A Közoktatási Információs Iroda 2007. októberi adatai szerint 13 „szakképző” intézményben 9-15. évfolyamon maximum 10 diák, 70-ben maximum 30, 150-ben pedig maximum 50 diák tanult). Nincsenek benne ebben a 623-ban a még át nem alakult első körös TISZK-ek iskolái sem (első pillantásra is hiányzik az összes tatabányai iskola), valamint például néhány minisztérium által fenntartott intézmény. Nincsenek benne továbbá azok, akik utóbb csatlakoztak, vagy akiket utóbb vittek be fenntartóik különböző megfontolással (erről lásd később). Azok sem, amelyek csupán társultak a TISZK-ekhez, ezáltal jogosultak a szakképzési hozzájárulás fogadására, feltéve ha az RFKB-döntéseinek, illetve az adott TISZK majdani döntéseinek alávetik magukat. Ugyanakkor valóban vannak kimaradók, mindenekelőtt a magánszféra iskolái között. Erről a szektorról részletes képpel nem rendelkezünk, de azt biztosan állítjuk, hogy az önkormányzati iskolafenntartók úgyszólván teljes körűen bevitték intézményeiket a TISZK-ekbe.

Az egyes társulások és társaságok eltérő számú iskolával rendelkeznek (lásd az 1. ábrát). A TISZK-ek negyedében legfeljebb 4 intézmény van, 45%-ukban 5-9 iskola, 20-nál többet mindössze 5 esetben irányítanak az új szervezetben.

A modellek tekintetében pontos képet nem tudunk alkotni (a regisztrációból ez általában nem derül ki). Itt eligazít viszont egy, a *Szakköztanásban* megjelent cikk⁶, amely még „csak” 70 TISZK-ről számol be. „Önkormányzati társulásként működik a 70-ből 16 intézmény, non-profit társaságként 6, az évfolyam-szétválasztásos módszer szerint 19, a holland modell szerint 7, kiemelkedően közhasznú nonprofit társaságként

6 A szakképzésfejlesztés aktuális kérdései, 2009/5, 1-5. old. Mátyus Mihálynak, a Szociális és Munkaügyi Minisztérium főosztályvezetőjének „A szakképzés és a TISZK-rendszer aktuális kérdései – Keresletvezérelt szakképzés” című konferencián elhangzott előadása alapján.

Forrás: NSZFI honlapja,
TISZK-regisztráció, https://www.nive.hu/tisz_k_regisztracio/tiszk_lista/index.php

1. ábra. A TISZK-ekbe bevitt iskolák számának megoszlása az első 75 TISZK-nél, N

(ezt nevezi a törvény szakképzés-szervezési társaságnak) 21, valamint önkormányzati társulás és más iskolafenntartó megállapodása alapján 1 intézmény”. A regisztráció nyilvántartása alapján a 77 TISZK némelyikénél nem tudjuk megítélni a helyzetet. Összeszámoltunk 17 társulást, 29 kft-t, 4 zrt-t, 21 esetben pedig egyfenntartós megoldást gyanítunk.

Még egy nagyon fontos adatsort szeretnénk bemutatni. A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség honlapján pályázati programonként megyei bontásban is lekérhetőek a nyertes pályázatok, illetve az általuk elnyert támogatás mértéke (2. táblázat). Az adatok annyiban pontatlanok, hogy csak a bejegyzés helye szerinti állapotot tükrözik: például egy, a fővárosban bejegyzett és országos működésű TISZK esetében tehát Budapestnél jelennek meg. Látható, hogy ha az első körös szerveződésekét leszámítjuk, akkor a TÁMOP keretében a TISZK-ek mintegy kétharmada nyert jellemzően 3-400 milliós támogatást, az infrastrukturális fejlesztésre pedig valamivel kevesebb, mint a szervezetek fele. A TISZK-ek számára szerződésben lekötött – nyilván egyelőre csak kis hányadában elkötött – összeg mintegy 34 milliárd forint. Az első körös beruházásokkal együtt nagyjából 50 milliárdos beruházásra adódik mód uniós forrásból. Ez nagyságrendjét tekintve megegyezik a szakképzési hozzájárulás egyéves felhasználásával.

Az adatok első ránézésre egyenlenségeket is mutatnak a megyék között, bár ha az első körös eredményeket is figyelembe vesszük, akkor lényegesen kisebbeket. Ezeket persze a jelenleg futó akcióterv újabb – részben már kiírt – pályázatai kisíthatják. Egyetlen fontos összefüggésre – vagy inkább annak hiányára – szeretném felhívni a figyelmet. Az elnyert támogatások összvolume nem függ össze azzal, hogy egy megyében egyetlen TISZK szervezése mellett döntöttek, avagy „szétszabdalt”, három-négy-öt szerveződésből álló rendszer jött létre az adott helyen. Ez azért nagyon fontos, mert több helyen ennek az érvnek – ki tudja hányan és mennyire gondolták komolyan (?) – döntő szerepet tulajdonítanak az egyes formációk létrejötté szempontjából. Általában a meghatározó politikusoktól származott az a kemény elvárás, hogy tereljék az összes szereplőt egy TISZK-be, mert nem engedhetik meg (még egyszer), hogy ne legyenek sikeresek a pályázatokon. Ugyanakkor több olyan megyét is látunk, ahol a szétszabdaltság nagyobb forrás bevonását eredményezte – nyilván a pályázatok minőségétől is függően –, mint az egy-két TISZK-es megyékben, tehát erre is van példa, és az ellenkezőjére is.

2. táblázat. Támogatott pályázatok száma és a támogatás összege megyénként

	TIOP és KMOP		TÁMOP		ÖSSZESEN
	Száma	Összege (mFt)	Száma	Összege (mFt)	Összege (mFt)
BÁCS-KISKUN	1	890	1	340	1230
BARANYA	0	0	0	0	0
BÉKÉS	1	900	2	609	1 509
BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN	4	3 438	4	1 005	4 443
BUDAPEST	7	5 446	11	2 320	7 766
CSONGRÁD*	1	892	1	300	1 192
FEJÉR	1	601	2	699	1 300
GYŐR-MOSON-SOPRON*	2	1 742	3	1120	2 862
HAJDÚ-BIHAR	1	774	1	345	1 119
HEVES	0	0	2	609	609
JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK*	2	1 684	2	579	2 263
KOMÁROM-ESZTERGOM	0	0	2	489	489
NÓGRÁD*	1	898	1	332	1 230
PEST	0	300	0	0	300
SOMOGY	1	872	1	381	1 253
SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG	1	888	2	665	1 553
TOLNA*	1	893	2	725	1 618
VAS	0	0	1	360	360
VESZPRÉM*	2	1 248	3	883	2 131
ZALA	1	620	1	315	935
	27	22 086	42	12 076	34 162

* Az adott megye nem részesült az első körös, a többi megyénél egyenként nagyjából 1 milliárdos TISZK-beruházásból.

Forrás: A szerző számításai az NFÜ honlapjáról 2009 júniusában gyűjtött adatok alapján.

Megjegyzés: A lista nem teljes, mert tudunk olyan esetről, amikor arról értesítették a pályázót, hogy támogatják a pályázatukat, csupán forráshiány miatt szerepelnek egyelőre a várólistán. Állítólag ők majd további pályázás nélkül juthatnak az itt fel nem tüntetett forráshoz. Az ilyen ígérvények mértékéről nincs ismeretünk.

A TISZK-RENDSZER KIALAKULÁSÁNAK JELLEGZETESSÉGEI

Kutatási tervünkben tizenhat kérdésblokkban harmincnál is több kérdést tettünk fel. Ezek nagy részére választ tudunk adni, de bizonyos kérdéseink még korainak bizonyultak, ezek megválaszolására csak az események kiteljesedése után kerülhet sor. Az éppenhogy felállt szervezeteknek kisebb gondja is nagyobb annál, minthogy az általunk, és a pályázatok által is fontosnak vélt stratégiai kérdésekkel – TISZK-szintű hátránykezelés, modularizáció, szervezés, forrásbevonás, profilátrendezés stb. – érdemben törődjön. Ezek sokszor nem is tematizálódtak még: a megalakuláskor, az átalakuláskor napi érdekek mentén alakulnak az események.

A FŐ MOTÍVUM: A PÉNZ

A TISZK-ké alakulásnak, a valamely TISZK-hez tartozásnak egyetlen alapvető motívuma volt: a pénz. Senki sem volt érdekelt abban, hogy kimaradjon, és mindenki érdekelt volt abban, hogy részese legyen az új alakulatoknak. Ezt tudjuk, és tudták, mert így tervezték a rendszer kitalálói is, hiszen például pedagógiai vagy társadalmi előnyök *önmagukban*, anyagi ösztönzők nélkül minimális mozgósító erővel rendelkeznek. A pénznek, mint motívumnak két fő összetevője volt. Az egyik, hogy a szakképzési hozzájáruláshoz (a nagyobb intézményeknél évi több tízmilliós, a kisebbeknél is több millió forintnyi fejlesztési forráshoz) hozzájussanak az intézmények és fenntartók, de fontos vonzereje volt a jelenlegi uniós – mint láttuk, tízmilliárdos nagyságrendben adagolt – forrásoknak is. Természetesen az egyes szereplőket különböző mértékben ösztönözte e két forrás. Az erős szereplők – a legalább közepes méretű városok, a jelentősebb hálózatot fenntartó megyék és a nagy létszámú szakképző bázisintézmények – számára nem volt kérdéses, hogy ők abba a körbe fognak tartozni, amely a szakképzési alapra továbbra is számíthat. Itt az emberek gondolkodását és szándékait fokozott mértékben befolyásolta a remélt, TISZK-enként akár egymilliárdot is meghaladó összeg, illetve az abból való minél nagyobb részesedés. A gyengék, kicsik eredendően „csak” arra törekedtek, hogy a jövőben is hozzájussanak a szakképzési hozzájáruláshoz. Ez volt az egyetlen elérhetőnek ítélt céljuk, mert a megpályázott forrásokból csak morzsákra számíthattak, ha egyáltalán valamennyire.

Igazságtalanok volnánk, ha a „tiszkesedés” szereplőinek szakmai motívumait meg sem említénénk, de ezeknek csak másodlagos szerepük volt. Akkor is úgy, „hogy ha már úgylis erre az útra kell lépjünk, akkor csináljuk szakmailag igényesen”. A fenntartók, a szakemberek, az iskolák vezetői ugyanis a fő szakmapolitikai célokkal – a források koncentrációjával, a munkaerőpiac jobb szolgálatával, a párhuzamosságok és bizonyos kapacitások szűkítésével – egyetértettek. Ugyanakkor ennek a körnek az események alakulására viszonylag kisebb hatása volt.

FŐSZEREPBEN A POLITIKUSOK

A közoktatási törvény 2007. június 25-i módosítása a szakemberek – oktatási irodavezetők, igazgatók – ingerküszöbét azonnal átlépte. Tudták, hogy lépni kell. Legtöbbjüknek valamilyen szakmai szempontok mentén (is) formálódó véleménye volt a teendőről, az alternatívákról. Az ilyen súlyú döntések – mint egy TISZK létrehozása, az abba való belépés, annak szervezeti modellje, bizonyos fenntartói jogosítványokról való esetleges lemondás, százmillió nagyságrendű források megpályázása (10%-os önrésszel) – olyan szakmai kérdések, amelyek természetesen politikai döntéseket is igényelnek. A politikusok közül legtöbben első kézből az oktatásirányítás munkatársaitól értesültek a lépéskényszerről. A logikus, érdekeiket, szándékaikat nem keresztező érveket elfogadták. Csak a legjobban informáltaknak, a valamilyen okból erre odafigyelőknek voltak saját szándékaik már a kezdet kezdetén. Csak fokozatosan látták át a helyzetet – amely folyamatosan változott az új megkeresések, tárgyalások révén – és az igényelt döntések súlyát, lehetséges távlati következményeit. A kezdeti szakaszban – 2007 késő nyarától nagyjából októberig – a szakemberek által felvázolt alternatívák képezték a tárgyalások alapját. Előfordult, hogy ezekről – utóbb semmivé vált – testületi döntések is születtek.

A kezdeti elképzelések, amelyek természetesen szereplőnként és helyszínenként különbözőek voltak, sok helyen gellert kaptak menet közben. A politika benyomulása a folyamatba a szakképzésben gyengébb szerepet betöltő, de politikai súlyát tekintve egyáltalán nem jelentéktelen körökből indult. Mindenekelőtt a kisvárosokból, amelyeknek egy-egy intézménye elvileg akár veszélybe is kerülhetett volna egy életképes szövetségbe történő meghívás nélkül. A kisvárosok önmaguk nem voltak cselekvőképeseek, de együtt már erősek, legalábbis koalícióképesek. Ők jellemzően természetes szövetségesüket, a megyét keresték meg, amelynek fenntartói súlya, részesedése a legtöbb esetben nem meghatározó, olykor csekély, de politikai súlya, hagyományos koordináló szerepe, horizontális és vertikális kapcsolatrendszere – egészen a fővárosi pártközpontokig – képes volt a szakmairól politikai szintre terelni a folyamatokat.

Jellemző volt, hogy a tárgyalások a „legmagasabb” szinten folytak, azaz polgármesterek, megyei elnökök részvételével, ahol a „szakma”, az erős politikai támogatással nem rendelkező köztisztviselők általában nem is vettek részt, annak részleteiről utóbb sem értesültek. Ők már készen kapták a döntést, amelynek részleteit – a megállapodás tervezetét, modellvariációit – kellett kidolgozniuk. Töbnyire az intézményvezetők is csak itt léptek be a folyamatba, addig csak izgalommal várták a híreket. Ők a befolyás és informáltság tekintetében a harmadik szintet képviselték, és egy-két befolyásos személyiségtől eltekintve nem volt hatásuk a folyamatra. Sok kérdésben – például egy megyében a teljes területet lefedő egységes TISZK jöjjön, vagy éppen ne jöjjön létre, hogy „beengedjék-e” a nem önkormányzati fenntartókat a „közösbe”, vagy éppen zárják ki őket – politikai szinten hozták meg a döntést, jellemzően nem szakmai megfontolások alapján, bár ez utóbbira is ismerünk nem egy példát. Az, hogy ennyire színes a végeredmény, az a konkrét szereplők helyi prioritásain, néhol a nagy pártok

által birtokolt pozíciók eloszlásán, és – úgy láttuk – esetlegességeken múltott. Például ki lépett előbb, mikorra tűztek ki egy döntést stb. Olykor az ellentétes párthoz tartozó felek is meg tudtak egyezni (vagy egy más ügy ellentételezéseként itt engedtek), máskor az azonos pártszínezet (esetleg annak eltérő árnyalatai miatt?) sem vezetett kompromisszumhoz, mert esetleg a nagyváros és a megye számos kérdésben vívott csatái közül itt vitték, vihették kenyértörésre a dolgot, a szakmai prioritás ellenébe vezetve a folyamatot. A térképre pillantva is sejteni lehet a következő években várható és – helyi vagy központi – beavatkozást igénylő következményeket.

A TISZK-EK TELEPÜLÉSFÖLDRAJZA, A LEFEDETT TÉRSÉGEK

A szakképző intézmények a megyei jogú városokban koncentráltan helyezkednek el. Ezen kívül a közepes méretű városokban is jellemzően a település fenntartásában, illetve a kisvárosokban találhatóak meg, szinte mindenhol, inkább megyei és ritkábban helyi fenntartásban. A nem önkormányzati fenntartású szakképző intézmények is jobbra a nagyobb városokban találhatóak, ott van piacuk. A fenti településtípusokon működő fenntartók együttesen vagy külön-külön, illetve különböző kombinációkban is alkothattak TISZK-eket, amelyek mindegyikére van példa.

A nagyvárosok olykor egymagukban is működtetnek két-három TISZK-et, máskor csak egyet. Van, ahol egy-két környező – például az első körös szerveződésekben megörökölt – városi intézményt is befogadtak, máshol valamelyik fenntartó aktív közreműködése nyomán a régi TISZK-ek iskolái éppen kiváltak a korábbi konstrukcióból. Több helyen előfordult, hogy a megye viszonylag távoli településeinek iskolái is egy TISZK-be kerültek, viszont a közelebbieket nem feltétlenül. Természetesen az is előfordult, hogy vezetésükkel az egész megye intézményhálózatát átfogó TISZK született. Itt azonban már politikai prioritások alapján születtek szakmailag is indokolható döntések. Ugyanis a nagyváros önmagában is erős, a „kicsik” bevonásából előnye alig van, hiszen a spontán tanulói mozgások és az RFKB-nál való lobbizás lehetőségei még kedvezőbbek számára annál, mint amit fáradságos egyeztetéssel tudna elérni. A kisebb városok sem feltétlenül akartak a megyeszékhely vezetésével létrehozott egységes TISZK-be kerülni, mert folyamatosan úgy érzik, hogy az erősebb bármit megtehet, az ő akarata érvényesül, oda vándorolnak a források. A nagyvárosok többsége leginkább maga akart (volna) TISZK-(ek)et létrehozni. Egyet vagy többet, egy-két vonzáskörzetéhez tartozó bolygóvárossal vagy egyedül, majdnem mindegy. Nem kevesen gondoltak erre a megoldásra, sőt, többségük meg is te(he)tte.

Azok a közepes városok, amelyek tanulói létszáma – esetleg egy közeli kisvárossal együtt – elegendő volt/lett volna egy önálló TISZK alapításához, először ebben a szcenárióban, vagy ebben is gondolkodtak. Találunk erre is néhány példát, de többségük azért szövetségre lépett kisebb városokkal és/vagy a megyével is, mint fenntartó-

val. A közepes városok eredeti szándékának meghiúsulása mögött alighanem politikai indokokat érdemes gyanítani.

A kisvárosok, mint fenntartók nem voltak könnyű helyzetben. Nekik feltétlenül partnereket kellett találniuk, és többnyire a megyében találták azt meg, ritkábban egy-egy közeli nagyobb városban. Az, hogy végül az országban úgyszólván valamennyien bekerültek egy-egy formációba, az a politikai szereplők aktivitásának köszönhető. A kimaradás ugyanis olyan bizonytalan kimenetelű lett volna e városok intézményei számára, hogy annak politikai kockázatát mindenképpen el kellett kerülni. Ezekben a városokban még egy-egy szakirány megszűnése is – ami a következő egy-két évben sok helyen aktuális – politikai kérdése lesz, nemhogy az egész szakképzésé. Ha rövid távon nem is, de középtávon sok helyen. Számos ilyen majdani, az RFKB-döntésekből eredő és a TISZK-en belül meghozandó döntés előtt állunk.

A megye, mint fenntartó olykor önállóan is létrehozott TISZK-et – például ha a városokkal történő egyeztetés nem járt sikerrel –, de többnyire városokkal szövetkezve tette ezt főszereplőként, néhány esetben a megyeszékhely másodhegedűseként. A közös – a nagyvárossal szembeni – érdeket itt könnyebben megtalálták az egyedül gyenge, sérülékeny felek. A megyék szerepe lényegesen nagyobb volt a „tiszkesedési” folyamat egészében, mint ahogy fenntartói súlyuk alapján gondolnánk. Pontosan azért, mert az együttműködésről szóló döntések politikai szintre helyeződtek, és a megye politikai súlya – a kisvárosok hátszelével segítve – nem kicsi. A megyék és nagyvárosok küzdelmébe olykor aztán – feltételezésünk szerint valamelyik helyi fél kezdeményezésére – a fővárosi pártközpontok is beleszóltak. Legalábbis helyben így tudják, hogy ez volt/lehetett egy-egy hirtelen megváltozott konstrukció mögöttes indítéka.

A TISZK-ek mérete és hatósugara változó. Tanulólétszámuk 1500 és 15-20 000 között változik, de a 2000 körüli, vagy az alatti létszám nem jellemző, a 3-6000-es annál inkább. Hatósugárról pedig az esetek egy részében nem is beszélhetünk, hiszen nem egybefüggő térséget fed le az önkormányzati társulásként megalakult intézményhálózat, mert például a megyeszékhely és vonzáskörzete teljesen kettéválaszthatja azt. Ezekben a TISZK-ekben úgyszólván lehetetlen eljutni tömegközlekedéssel az egyik iskolából a másikba, mert ez akár 2-3 órát is igénybe venne. Az önkormányzatok által létrehozott TISZK-ek döntő többsége ugyanakkor olyan, hogy egy, vagy több közeli város által meghatározott kistérség(ek)ből épül fel, ezekben pedig jók a területi tervezési-racionalizálási lehetőségek.

Érdekes, hogy a TISZK-ek szerveződésekor, a tárgyalások során a megyehatár legtöbbször tabunak számított, hát még a régióhatár (leginkább a több RFKB-hoz tartozás bizonytalansága, illetve kezelhetetlensége miatt)! Ha gondoltak is egy-egy közeli, más megyéhez tartozó város, iskola bevonására, legtöbbször elhessegették az ötletet, még akkor is, ha a közlekedési viszonyok indokolták volna a közösködést. Ez a tabu befolyásolta a végső eredményeket is, a praktikus könnyebbségek és talán a politikai megfontolások miatt. Néhány példát azért találunk a megyehatár átlépésére a területi alapon létrejött TISZK-eknél is, sőt, még a régióhatárára is, de máris úgy hírlík, hogy

egy ilyen két megyére kiterjedő formációnál visszalépés történik, az „elhódított” település fenntartói nyomásra dezertál.

És itt is meg kell említenünk az országos hatókörű TISZK-eket, mint például az Országos Egyházi TISZK Kft-t, az 5 régióra kiterjedő USUS OPTIMUS Kft-t, vagy a nevével ellentétben 4 régióban működő Dél-alföldi Regionális Szakképzés-szervezési Zrt-t. Ezek kezeléséről a szakpolitikának és az RFKB-knak is el kell gondolkodnia, hiszen ezek a szabályozás által megengedett, legitim, de a szakpolitikai szándékokkal nem harmonizáló, a képzés és a helyi munkaerőpiac összehangolásának logikájától idegen formációk.

AZ ELSŐ KÖRÖS TISZK-EK TAPASZTALATA ÉS ÁTALAKULÁSA

2005-ben a HEFOP 3.2.2. és 4.1.1. pályázatok egyenként átlagosan egymilliárd forintnyi, 2008 közepéig, illetve végéig felhasználható támogatásával 16 TISZK jött létre az országban. Ezek vizsgálata nem tartozott a kitűzött céljaink⁷ közé, de a törvény szerinti 2010-ig kötelező átalakulásuk a legtöbb helyen az intézményi-fenntartói kört tekintve is előidézett változásokat. Így a régebbiek a „tiszkesedés” folyamatában számunkra ugyanolyan fontos – a „tiszkesedés” folyamatát, kimenetelét alapvetően befolyásoló – szereplők voltak, mint az újabbak.

Két szempontból érdekelték minket a régi TISZK-ek. Az egyik, amire kíváncsiak voltunk, hogy mennyire befolyásolták az új TISZK-ek megalakulására vonatkozó elképzeléseket a régi TISZK-ek tapasztalatai az együttműködés megvalósulásában, valamint a 2007-2008-ban kiírtakhoz nagyon hasonló pályázatok megvalósításában. Nos, a választ nagyon sarkosan is megfogalmazhatjuk: egyáltalán nem. A TISZK-ekről keveset is lehetett tudni, lényegük a HEFOP-projektek megvalósítása volt, vagyis a beruházás és az együttműködés – főleg humán – feltételeinek a megteremtése. Tapasztalataik – a legtöbb megkérdezett szerint – nem is voltak relevánsak, azok iránt nem is érdeklődtek. Hiszen azok még – ahogy többen fogalmaztak – „lájtos” formációk voltak, az együttműködést a projekt finanszírozta, egyébként pedig minden intézmény megőrizte az autonómiáját. A 2007 nyári törvénymódosítás olyan új körülményeket teremtett, amelynek kereteit a jogszabályból lehetett kiolvasni, nem mások más körülmények között szerzett tapasztalataiból.

Ettől függetlenül a 16 régi TISZK tapasztalatait, fejlesztési eredményeit a többiek számára közvetítendőnek és – különösen a jelenleg folyó projekt-megvalósítás szempontjából – fontosnak tartjuk. Az ott létrehozott értékek, a know-how, az együttműködés megteremtésének és korlátainak tapasztalata segítheti az újak munkáját. Hogy ennek van relevanciája, azt jelzi egy, a régi TISZK munkájában részt vett, de 2008-ban fenntartói döntésre egy új TISZK-hez csatlakozott intézmény vezetőjének észrevétele, miszerint a TÁMOP-pályázat megvalósítása kapcsán – amiben az ő iskolája egyébként

7 Erről lásd a már említett GKI-kutatást.

nem vesz, nem is vehet részt, de az igazgatói fórumon átlátja a folyamatot – azokat a gyermekbetegségeket látja, amelyeken ők is keresztülmentek a HEFOP-projekt megvalósítása során. A tapasztalatátadásra a 2009-ben megalakított és a TISZK-eket tömörítő egyesület megfelelő kereteket teremthet, aminek kiteljesedése 2010 – a TÁMOP-projektek lezárása – után lesz igazán aktuális.

Vizsgálatunk másik szempontjából sokkal izgalmasabb, és némiképp meglepő tanulságokat szolgáltatott a régi TISZK-ek átalakulása. Az első reakció a legtöbb helyen az volt, hogy „nekünk már megvan a TISZK-ünk, hátradőlhetünk, és nézhetjük, hogy mások hogy csinálják”. Persze majd át kell alakulni kht-ból kft-vé, de az az egy betű nem okoz gondot. Ráadásul a támogatások fenntarthatósági feltételét sokan úgy is értelmezték, hogy öt évig nem lehet a TISZK-ek intézményi összetételét módosítani. Jogászok kellettek ahhoz, hogy ez a nézet kisebbségbe kerüljön, majd felülíródjon, és a fenntarthatóság úgy értelmeződjön, hogy akár ki is lehet válni ezekből a TISZK-ekből, csupán a támogatások révén teremtett szolgáltatásokat kell biztosítani az eredeti intézményi kör számára. A képző központok igénybevételét, a közös mérési, minőségbiztosítási tevékenységek infrastruktúráját stb. Ez természetesen mindenhol megvalósul, de az, hogy formálisan, vagy ténylegesen, már egy más kérdés. Mind a kettőre van példa.

A régi TISZK-ek mindenhol megyeszékhelyeken alakultak, legtöbb esetben a megye további intézményeivel kényszerűen kiegészülve, ugyanis az első körös – akkor előírtan hat-nyolc intézményt integráló – TISZK-eknél előfeltétel volt, hogy minden intézmény érdekelt legyen a gépészeti vagy kereskedelmi szakmacsoport valamely képzésében, ezt pedig a megyeszékhelyek egyedül általában nem tudták biztosítani. A megyei jogú városok fenntartókként további iskolákkal rendelkeztek, és a régi TISZK-ekbe bevitt kisvárosi intézmények fenntartóinak – helyi vagy megyei önkormányzatoknak – is meg kellett oldaniuk a többi iskolájuk részvételét valamely TISZK-ben. Ez az érdekeltségi erőter, miután a jogi keretek értelmezésére az illetékesek is rábólintottak – ami nem ment azonnal –, azt eredményezte, hogy a régi TISZK-ek összetétele – legalábbis a három vizsgált régió hat régi TISZK-jében – mindenhol megváltozott. Esetleg csak kibővült újakkal, vagy a régiből a kisebbségben lévő fenntartó ki is vonta az intézményeit, hogy a többivel az érdekeinek jobban megfelelőnek tűnő konstrukciót hozzon létre. Ezáltal az első körös TISZK-ek nagy része megszűnt létezni a régi összetételben. Nem csak az együttműködési forma változott meg, de rendszerint az összetételük is. Tipikusan megnőtt a méretük és a tanulólétszámuk, befogadtak sok új, a régi együttműködési történetben részt nem vett intézményt, helyenként amolyan „kétsebességes” TISZK-ké alakultak.

MELYIK MODELL? TÁRSULÁS VAGY TÁRSASÁG?

A 2007 szeptemberében elhangzott előadások országsszerte jól ismert diáit, az abban szemléletesen bemutatott hét lehetséges TISZK-modellt minden érdekelt – legfőképp a fenntartók – megismerte. Megismerte, de továbbra is csak hozzávetőlegesen érzékelték azok előnyeit vagy hátrányait, és tulajdonképpen mindmáig ez a helyzet. Ami fontos volt a kulcsszereplők, azaz a politikusok számára, hogy továbbra is ők kontrolálhassák a folyamatokat, hiszen a TISZK számukra a jövőben is főleg forráselosztásról, forrásbevonásról, a képzés alapvető kereteibe való beleszólás lehetőségéről szólt. A megalakulás óta ennek kisebb hangsúlya van, hiszen egy más formába való átalakulás – ha abban sikerül megegyezni a döntéshozó testületnek – nem okoz problémát. A megalakulás előtti tárgyalásoknál azonban ez kulcskérdés volt.

Az önkormányzatok eredendően a társulási formát preferálták, mert abban a döntéshozási mechanizmusok, az illetékességek a közigazgatásban jól megszokott formákhoz igazodnak. Egy köztisztviselő – ahogy valaki megfogalmazta – „zsigerből” ebben gondolkodik, kevésbé gazdasági társaságokban, ahol nem érvényesül olyan közvetlenül a befolyása. A modellválasztás azért volt kulcskérdés, mert a bevonható fenntartók, intézmények körét is befolyásolta, illetve esetleg azok és vezetőik (például „csak” tagiskolai, igazgató helyett tagiskola-vezetői) státuszát. A fenntartói társulási forma esetén távol lehetett tartani a magánszféra iskoláit, vagy az egyetemet. Mindkét esetre volt példa – az előbbi sokszor ki nem mondott cél is volt –, ahogy az ellenkezőjére is. Ezek a kérdések helyi, a külső szemlélő számára nem feltétlenül követhető és/vagy racionális prioritások mentén dőltek el. Volt, ahol a helyi iskolarendszer részének tekintették a magániskolát, így részvételüket egyenesen kívánatosnak tekintették, de ez volt a ritkább eset. Ez persze a modellválasztásban is szűkítette a lehetőségeket, amelyben az önkormányzat bizonyos jogosítványairól kényszerűen lemond és kevésbé lát bele a kft. működtetésének napi ügyeibe, mint amikor saját fenntartásban vagy társulásként működteti a TISZK-et. Többnyire nem tartottak igényt a magániskolákra, és ezt – zárt ajtók mögött – meg is mondták. De előfordult ennek fordítottja is, amikor az önkormányzat által megkeresett magániskolák országos hálózata követelte meg helyi intézményétől, hogy a saját TISZK-jében, ne pedig a településén alapított társaságban vegyen részt. Az elmondások szerint az egyházi intézményeket fenntartóik nem engedték belépni az önkormányzatok által kezdeményezett formációkba.

A felsőoktatási intézmények bevétele vagy kihagyása is megfontolásra érdemes kérdésnek bizonyult sok fenntartónál. Itt is előfordult, hogy „magától értetődő” természetességgel hívták meg őket résztvevőként, mint fontos helyi szereplőket, annak ellenére, hogy a szakképzési hozzájárulás fogadása ezeknél az intézményeknél eleve lehetséges. Erre a meghívásra vagy pozitívan reagáltak az egyetemek, vagy „még mindig várják a választ” a meghívók. Máshol éppen a távortartásuk volt napirenden, főleg az iskolák kérésére, akik a nagy, erős intézmények részvételétől tartottak. De a fenntartóknak az egyetemek más működési módja, a döntéshozatal előrevetített nehézségei is előzetes

aggályokat okoztak, így – legegyszerűbb módon – egy társulási forma prioritizálásával zárhatták ki őket, amelyet utána egy együttműködési megállapodással puhíthattak fel. E megfontolások, a magániskolák és a felsőoktatás bevétele vagy kihagyása mind a megalakult TISZK-ek intézményi körét, mind a választott modellt nagymértékben befolyásolták.

MI LEGYEN A TISZK LÉNYEGE?

A „tiszkesedés” végül is a központi irányítás-racionalizálási akarat kiváltotta kényszerből fakadt. De felmerült a kérdés, hogy „mit kezdünk vele, ha már egyszer meg kellett csináljuk, megcsináltuk, regisztrálták”? Bizonyos kényszerű egyeztetéseket – már most a szakképzési hozzájárulás „visszaosztásáról”, felhasználásáról, a jövőben az RFKB-döntésekhez illeszkedő profilokról és létszámokról – mindenképpen le kell folytatni. Ha nyertünk TÁMOP és/vagy TIOP forrást, ezeket a projekteket meg kell csinálnunk, de ezen túl mit kezdünk a TISZK-jeinkkel? Erről kellett és folyamatosan kell valamit gondolnia a kulcsszereplőknek. Ezen a ponton a befolyások, illetékességek részben megmaradnak ugyan a politikusoknál – az alapviszonyok kijelölése, illetve a társulási tanácsokban, a gazdasági társaságok taggyűléseiben való jelenlétük révén –, de részben visszaszállnak a fenntartók szakmai szempontjait is fokozottan szem előtt tartó köztisztviselőire.

Erről az alapkérdésről nem mindenhol folyt diskurzus, vagy legalábbis a kérdést nem fejtették ki világosan, csupán a részkérdések mentén elhangzott érvek, szándékok jelezték a megszólalók prioritását. Nagyon leegyszerűsítve két álláspont kristályosodott ki. Az úgynevezett „minimál TISZK” – egy kedvesen őszinte kifejezéssel „mű-TISZK” – pártján állók azt képviselik, hogy semmi se változzon, minden nagyon jó volt (nekünk) így, csak amit muszáj, amit a törvény előír, azt egyeztessük. A szakképzési hozzájárulást osszuk vissza oda, ahol azt ténylegesen szerezték, amennyi fenntartói hozzájárulást be kell fizetnünk a közösbe a működtetéshez – minél kevesebbet –, azt fizessük be, a projekteket csináljuk meg, de a korábbi jogosítványainkhoz, döntési autonómiánkhoz ragaszkodunk. A Szakmai Tanácsadó Testület kapcsolatrendszere segítse elő a befizetett szakképzési hozzájárulás növelését, de a TISZK érdekviszonyaiba ne szóljanak bele (formálisan úgysem tehetik). A TISZK vezetői ne akarják meghatározni, hogy mit csináljunk közösen. Adminisztrálják, amit muszáj, ez legyen a feladatuk, ehhez minimális pénz és kapacitás kell. Holnap jön egy új hatalom, ki tudja, hogy akar-e még TISZK-eket, illetve mit fog akarni? Csak azt tudjuk biztosan, hogy mást. Ha most elkezdenénk valamit, egy év múlva úgyis abba kell hagynunk. Ez az álláspont a kisebb, gyengébb, a racionalizálás és a munkaerőpiachoz történő nagyobb illeszkedés folyamatában ellenérdekelt, de a helyi kapacitásokat, képzéseket – amíg csak lehetséges – megőrizni kívánó szereplők álláspontja. Különösen jellemző ott, ahol nem egy összefüggő térséget képviselnek az intézmények.

A másik nézet a központi szándékokkal szakmai és érdek alapon is azonosuló, a helyi hatalmi központokat képviselő fenntartókra és az általuk kijelölt TISZK-vezetőkre jellemző. Ők egyetértenek a szakpolitikai alapirányokkal, legfeljebb rész kérdésekben van különvéleményük, például az RFKB-k szerepét, összetételét, jogosítványait, vagy a TISZK-modelleket illetően. Szeretnék megszerezni a szakképzési hozzájárulás egyre nagyobb hányadát és központosítani az intézmények által szerzett pénz egy részét, amelyet a közösen meghatározott legfontosabb célokhoz rendelnének. TISZK-szintű modulterképben gondolkodnak, és felméri a lefedett térség gyakorlati képző kapacitásait, annak felszereltségét, annak érdekében, hogy a képzéseket a legjobb feltételekkel rendelkező helyszíneken – a jelenleginél nagyobb arányban a centrumokban – folytassák a jövőben. Térségi szinten összehangolt intézményrendszert látnának szívesen, nem önálló iskolákat és fenntartókat. A diákok és a pedagógusok utaztatásában gondolkoznak annak érdekében, hogy csökkentsék a költségeket és javítsák a képzés minőségét. Mindehhez egységes menedzsmentre kell törekedniük a jövőben, így a most megszerzett uniós forrásokat arra kell fordítani, hogy ilyen irányba mozduljon el a rendszer. Azt ugyan nem tudják, hogy a hamarosan esedékes kormányváltás után mik lesznek a szakképzési intézményrendszerre vonatkozó kormányzati szándékok, de feltételezésük szerint támogatni fogják a TISZK-eket. Többen így értesültek, bár információik rendre abból az időből származnak, amikor a kétharmados többség megszerzésére, vagyis az önkormányzati törvény módosítására, az iskolaszervezet átalakítására még nem látszott reális esélye a Fidesznek. Ha TISZK-eket nem is akarnak majd, a térségi – megyei, legalább fél megyére, vagy akár az egész régióra kiterjedő – szakképzés-irányítást, összehangolást biztosan. Tehát nem visszacsinálni kell utána, hanem igazodni a jelenleg még tényleg nem látható keretekhez.

TÁMOP, TIOP

Mint már korábban leírtuk, 34 milliárd forintot rendeltek a kormányzati szakpolitikai törekvésekhez a Strukturális Alapok forrásaiból – az NFÜ honlapjáról gyűjtött adatok szerint – az infrastruktúra és a humán erőforrás fejlesztésére, illetve menedzsment célokra a TISZK-ek létrehozásának második körében. Ez jelentős, érdekeket mozgósító erőforrás, ami számunkra azért is érdekes, mert befolyásolták a történéseket – már a TISZK-ekbe társult fenntartók, intézmények körének és pozícióinak kialakulásakor – a pályázati kiírással. A pályázati kiírások az eszközbeszerzés, építés, átalakítás, felújítás arányára vonatkozó részt szabályozták, önrésztől függően 50 és 90% között, vagyis a szakpolitikai szándékoknak megfelelően az erőforrás-koncentrációt ösztönözték. Ez azt is jelentette, hogy mivel a beruházásokból a „nagy falat” tipikusan a legerősebb szereplő, a legnagyobb város(ok) intézményeibe került, így a kisebbek abban voltak érdekeltek, hogy külön TISZK-be szerveződjenek. Talán ezért is van néhány megyében több TISZK, mint amennyi e rendelkezés nélkül lenne.

Az a szabályozás, miszerint egy fenntartó csak egy pályázatban juthat infrastrukturális támogatáshoz azt eredményezte, hogy ha egy nagyváros esetleg két – de volt olyan eset, amikor négy – TISZK-ben gondolkodott, azzal kellett szembesülnie, hogy csak az egyikkel pályázhat. Ezért inkább egy formációba vonta be valamennyi intézményét, hacsak nem nyert már az első körös HEFOP-pályázatokon is. Akkor viszont pont abban volt érdekelt, hogy külön TISZK-et hozzon létre – van ahol így tettek, többnyire azonban nem –, hiszen ha a maradék intézményhálózatából egy új TISZK-et csinált, akkor azzal most is pályázhatott. Ezek a furcsaságok azonban semmilyen, a központi szándékokkal vagy a szakmai racionalitással ütköző eredményre nem vezetnek, mert két éven belül tetszés – vagy az akkor fennálló érdekeltségi viszonyok – szerint módosíthatók a felállások.

A pályázati kiírások sajátos módon befolyásolták a kialakuló TISZK-rendszer szét-szabdaltságát, illetve koncentráltóságát is, bár ennek a hatásnak a mértékére országosan becslést sem mernénk mondani – sőt még az irányára sem! –, csupán annyi bizonyos, hogy ez a hatás több TISZK esetében kimutatható. Arról van szó, hogy mekkora TISZK-et hozunk létre. Ha nagy létszámú, nagy területet lefedő TISZK mellett döntök – például egy egész megyére kiterjedő mellett –, akkor jobbak a nyerési esélyeim a milliárdos pályázati forrásra, ugyanakkor csak egymilliárd forintot remélhet az intézményhálózat. Ha több TISZK jön létre egy területen, akkor a kisebb TISZK-eknek – a feltételezések szerint – kisebb a nyerési esélye, viszont akár kétszer-háromszor akkora forrás bevonására is van esélye. Ezeket a döntéseket a politikusok hozták meg – mindkét irányú döntésről van tudomásunk! –, akik ugyanakkor nem lehettek a birtokában minden információnak. Nevezetesen három dolgot nem tudhattak bizonyosan:

1. Hogy a közeljövőben összességében mekkora források állnak majd rendelkezésre, mikor és milyen összegű kiírások várhatók még? (Erről ugyan informálisan lehetett szerezni információt, de a központi hatóság sem volt biztos a folytatás mikéntjében, hiszen a folyamatos tervezés miatt maga is tudott és akart is reagálni az eseményekre.)
2. Hogy a pályázatok nyerési esélyét mennyiben befolyásolja a méretük, a minőségük, vagy egyéb szempontok, illetve milyen a sikeres pályázatok küszöbe, amit át kell lépni? (Ezekről a legkülönbözőbb tudások és hiedelmek bukkannak fel a rendszerben.)
3. Hogy hány versenytársuk lesz, azaz hány TISZK alakul és közülük hány pályázik velük egy időben?

Mindez együtt már olyan bonyolult játékelméleti problémát jelent, amelyet nyilván nem elemezhetek végig az egyes szereplők. Utólag úgy tűnik, hogy nem volt bölcs ilyen megfontolással hozni létre 15 000 fős „mamut-TISZK-et”, hiszen a 3000 körüli tanulólétszámú alakzatok is sikerrel pályáztak, valamint a méretek és az elnyert támogatások között sincs egyenes arányosság.

A pályázatok indirekt módon is befolyásolták, hogy mely fenntartók, milyen formációban állnak össze. Ugyanis az igaz, hogy a kiíráshoz képest nem voltak túl szorosak a pályázati beadási határidők, de miután ezek egybeestek a fenntartók közötti tárgyalásokkal, az egyes elgondolások vetélkedésével, a politikai döntések sorozatának meghozatalával, így még a módosított, kitolt határidők is döntési nyomás alá helyezték a fenntartókat, és a határidő közeledtével – így vagy úgy – el kellett kötelezniük magukat az egyik megoldás mellett.

A pályázatok még egy, a szakpolitika formálói számára nem kívánt, váratlan következménnyel jártak. A pályázatok sikerre vitele érdekében több helyen „vállaltak” – helyesebben ígértek – olyan indikátorokat, amelynek teljesítésében nem is reményked(het)nek. Közülük az egyik, a szakképzésbe bevont tanulók létszáma. A demográfiai helyzet sehol sem kedvező a több helyen is vállalt növekedéshez, és már a szinten tartást is nagy eredménynek tekintenék, különösen a gyengébb versenyhelyzetű kisvárosi iskolákat tömörítő intézményhálózatokban. Az eredeti elképzelés ugyanis az volt, hogy a TISZK-ekből kimaradó iskolák tanulói majd bekerülnek a jobb feltételeket kínáló TISZK-ek iskoláiba. De gyakorlatilag nincsenek TISZK-eken kívüli iskolák, ahonnan lehetne biztosítani ezt a tanulói többletlétszámot! Ezen úgy segítettek, hogy menet közben a még kimaradt iskolákat – főleg a speciális szakiskolákat – behozták a TISZK-ekbe, így növelve a szakképzésben résztvevők létszámát. Ez egy másik indikátor teljesítésénél is jól jöhet, emelheti a hátrányos helyzetűek bevonásának, illetve a TISZK-en belüli hátrányos helyzetűek szakképesítéshez juttatásának arányát.

Végül van még egy szintén nehezen kezelhető indirekt hatása a pályázatoknak. Azoknak a TISZK-eknek az élete, amelyek nyertek a pályázatokon, 2010 végéig alapvetően ezek megvalósításáról fog szólni. Ez viszi el minden energiájukat, miután az ígért és remélt időintervallumhoz képest rendre lerövidült a megvalósításra jutó idő, ami amúgy is nyomás alá helyezi a TISZK-ek menedzsmentjét a közbeszerzések és a közigazgatási döntések átfutási ideje miatt. Azoknál a TISZK-eknél pedig, akik nem nyertek – szélsőségesen fogalmazva – szinte semmiről nem fog szólni a TISZK. A közösködésben nem érdekeltek, forrásuk sincs rá, még a csekély szükséges fenntartási források összehozása is csak konfliktusok árán lehetséges. Ők új kiírásokban reménykedhetnek – melyek részben már meg is történtek –, de amíg a forráshoz nem jutnak hozzá, vagy az RFKB döntéseire nem kell reagálniuk, addig semmi sem történik velük.

Még egy érdekes dolgot szeretnének jelezni, nevezetesen a TÁMOP és TIOP források fogadtatása közötti különbségeket. Az épület- és eszközberuházások kézzelfoghatóak a politikus, a köztisztviselő és az iskolaigazgató számára. Ezt szeretik, ha részesülnek belőle, irigykednek, ha nem. A TÁMOP forrásokra másképp reagálnak. A politikus úgy értelmezi, hogy „ebből is szereztünk 3-400 milliót”, ráadásul van némi befolyása arra, hogy a hozzá közel állóknak (intézmény, szakértői kör) átlagon felül juttasson belőle. A köztisztviselők megosztottak. Tudják, hogy elvileg nagyon fontos mechanizmusokat olajozhat meg ez a pénz, de szkeptikusak a hasznosulás tekintetében. Az

első körös TISZK-ek fenntartói is úgy nyilatkoztak, hogy „biztos hasznos volt, de nem érzékelem” a hatását az intézményeken. Az iskolák pedig nem tudnak igazán örülni a forrásnak, mert az „csak” többletmunkát jelent a számukra. Meg kell oldaniuk a helyettesítéseket a továbbképzések alatt, el kell menniük számtalan egyeztetésre és bizottságba, át kell alakítaniuk számos szokásukat stb. Talán csak az jelent némi pozitívumot, hogy a fejlesztésekben dolgozó pedagógusaik számára plusz jövedelmi forráshoz juthatnak. Nagyon leegyszerűsítve az a benyomásunk, hogy „a vas és a beton” iránti vágy – persze érdekből – nagyobb, mint a humán fejlesztések iránti, pedig a minőség biztosításához ez utóbbi az elsődleges. Pontosabb képet egy átfogó értékeléstől és egy későbbi, érdemi hatásvizsgálattól remélhetünk.

KÉPZÉSI SZINTEK ÉS PROFILOK SZERINTI SZERVEZŐDÉS

A TISZK-ek képzési szintek szerinti szerveződése egyáltalán nem volt jellemző, például az, hogy a nagy fenntartók az ISCED 2-es és 3-as (érettségit nem igénylő), illetve 4-es és 5-ös (érettségi utáni) képzéseiket külön TISZK-be vitték volna. Ezt nem is vártuk, és – szerencsére – nem is merült fel sehol komolyan. Annál inkább vártunk profilok szerinti szerveződést, ami Budapesten az egyik szervező elv, vidéken azonban csak a gondolata fogalmazódott meg egy-két nagyvárosban. Végül az érdekltség és a kezelhetőség miatt a nagyvárosok és a megyék is egyben tartották általában az intézményhálózatukat, nem választva szét például ipari és szolgáltató TISZK-ekké, annak ellenére, hogy találkoztunk ilyen előzetes szándékkal. A fővárosiakon kívül egyetlen példaként a mezőgazdasági tárca három TISZK-jét tudjuk említeni, ahol értelemszerű a profilazonosság. Még az országos, vagy a régiókon átnyúló TISZK-eknél sem volt szempont a profilok hasonlósága.

A TISZK-EK VEZETŐI

A megismert TISZK-ek közül tizennyolc vezetőnek ismertük meg a szakmai előéletét is. Pontos képpel tehát nem rendelkezünk a hetvennél is több vezető összességéről, de néhány jellegzetességet fel tudunk villantani.

Döntő többségük a szakképzésből, a szakképző intézményekből érkezett, de ebből a kis körből is három „outsidernek” tekinthető. Ezeknél a személyeknél a kvalitások, a politikai és egyéb megbízhatóság, lojalitás nyomott legtöbbit a latba, illetve a korábbi uniós projektmenedzseri tapasztalatok. Ez utóbbiak ott fordulhattak elő, ahol a TISZK szervezetét a projektek lebonyolító szervezeteként értelmezték. Általában projektpénzből is fizetik őket, teendőjük a törvény szerint kötelező (szervezeti, döntéshozatali testületi, tanácsadó testület működtetési) feladataikon és a fenntartókkal történő folyamatos egyeztetésen túl a projektek megvalósítására korlátozódik, ami már

önmagában is igen sok munkát jelent. Az, hogy néhol nem a szakképzésből érkező személyek mellett döntöttek, az azt jelzi, hogy a TISZK-ek működését menedzseri, illetve bizonyos fokig politikai pozíciónak is tekintik. Amint a középiskolák vezetői pozíciói is – sajnos többnyire – politikai pozícióknak tekinthetők, úgy ez a TISZK-ek vezetésére még inkább igaz, de benyomásaink szerint itt sem teljes körűen. Amúgy az első körös TISZK-eknél a szakképzésben korábban nem dolgozott vezetőkkel is találkoztunk, akik a kezdetektől az adott TISZK-ekben dolgoztak, és ott emelkedtek vezetői pozícióba.

Néhányan – a 18 főből 3-an – egy-egy város oktatási irodáján is dolgoztak korábban, és közül 2-ten előzőleg igazgatóhelyettesi, igazgatói pozíciót is betöltöttek. A többségük – 11 fő – azonban közvetlenül a szakképző intézményekből érkezett, közülük csupán 2-ten nem vezetői pozícióból. Négyen az igazgatói, 5-en pedig az igazgatóhelyettesi széket cserélték fel a TISZK-vezetői megbízásra.

Más megközelítésben azt mondhatjuk, hogy a TISZK-vezetők egy része korábban is rendkívül befolyásos szereplő volt, a többség azonban nem. Több helyen világos volt az a választási szempont – mert ugyan a vezetők pályázatok révén kerültek kinevezésre, de a legtöbb esetben valójában már előzetesen kiválasztották őket –, hogy kifejezetten operatív vezetőt keresnek, aki menedzseri, projektvezetői feladatokat tölt be, de nem a saját koncepció alapján szándékozik vinni az ügyeket, hanem alapvetően végrehajtja a befolyásos testületek (társulási tanács, taggyűlés) által hozott döntéseket.

DÖNTÉSHOZATAL, BEFOLYÁSOK

A TISZK-ek munkaszervezetei és döntéshozó, javaslattevő testületei éppen csak felálltak, így működésükről még nem lehet érdemi mondanivalónk, csupán néhány jelzésünk, hogy érzékeltethessük a sokféleséget. Az első megállapításunk az, hogy a döntéshozói struktúrákat sikerült úgy kicentizni (a döntésekhez szükséges szavazatarányokat, a minőségi többséget igénylő arányokat meghatározni, valamint az SZMSZ-eket megalkotni), hogy ezek – egy-egy kivételtől, tartós konfliktussal terhelt helyszíntől eltekintve – láthatóan működőképesek. Ugyanakkor sok helyen találkoztunk nehezen megszületett, konfliktus után meghozott döntésekkel. Ezek mindig a pénzről szóltak: a működtetéshez szükséges befizetésekről, a pályázati források, beruházások elosztásáról, illetve a szakképzési hozzájárulás sorsáról. De ezeket a döntéseket is sikerült mindig meghozni, ha máshogy nem, politikai háttéralkuk révén.

A legfőbb döntéshozói testületekben politikusok, vagy – ritkábban – megbízható delegáltjaik találhatók. A polgármesteri szintű részvételek – az elfoglaltságok miatt, illetve hogy a TISZK kérdése ezen a szinten csak egy a sok-sok probléma közül – olykor meghosszabbítják a döntéshozatal idejét, viszont azzal az előnnyel járnak, hogy politikai szinten – ahol a kompromisszum kialakítása az egyik legfőbb teendő a legtöbb esetben – e döntések könnyebben megszületnek, és nagyobb legitimitást élveznek.

A politikai támogatottság azt jelenti, hogy a kevésbé befolyásos személyek és testületek is – a munkaszervezet vezetője, az igazgatók tanácsa, a tanácsadó testületek is – biztos háttérrel tudhatnak maguk mögött, és amennyiben ambicionálják – van, akik igen, mások nem –, informálisan előbb-utóbb jelentős befolyást gyakorolhatnak mint döntéshozók, és a politikusokkal, az RFKB-val kapcsolatot ápoló személyek. A munkaszervezet vezetőinek és a tanácsadó testület kulcsfiguráinak kiválasztásánál érzékelhető is ez a kettősség: egy részüket az informális befolyás gyakorlására való alkalmasságuk, másokat éppen ellenkezőleg, lehetőleg a „csak” végrehajtói szerepük elfogadása révén választottak.

A REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI ÉS KÉPZÉSI BIZOTTSÁGOKRÓL TISZK-SZEMMEL

Maguk az RFKB-k nem voltak vizsgálatunk tárgyai, de minden beszélgetésnél – nem csak annál a 12-nél, ahol beszélgetőpartnereink az 5 RFKB valamelyikének tagjai voltak – hangsúlyosan került elő jelenlegi és lehetséges szerepük, a beiskolázási irányokról és arányokról a 2008-as és a 2009-ben várt döntés, valamint ezek megalapozottsága és lehetséges következménye a TISZK-ekre. Összességében – a fenntartók, intézményvezetők többsége, beleértve az RFKB-tagokat is – annyira negatív véleményt formáltak a bizottságok működéséről, hogy néhányan elég indulatosan kommentálták az általuk észlelt helyzetet. Semleges, de akár egyetértő vélemények is elhangzottak olyan intézmények vezetői szájából, akik főleg kiemelten támogatott szakmákat kínálnak, és azt remélik, hogy ezek a döntések növelik tanulóik létszámát. Rajtuk kívül egy olyan TISZK-vezetőnek volt hasonló álláspontja, aki bizton számít arra, hogy a konkurens TISZK-kel szemben csak jól járhat bármilyen RFKB döntéssel, és ezért reménykedik a keményen korlátozó döntésben.

A legfőbb kifogás az RFKB-val szemben az, hogy elvileg egy kiegyensúlyozott összetételű, szakmai szempontokat érvényre juttató érdekarmonizáló testületnek kellene lennie, ezzel szemben szakszerűtlen és erősen átpolitizált. Az átpolitizáltság rögtön szembeötlő, ha az RFKB-k elnökeinek kilétét nézzük, mert jelenlegi és korábbi országgyűlési képviselőket látunk közöttük, akiknek a társelnökei magas rangú kamarai tisztségviselők. Ez szinte sugallja a sokak által megfogalmazott állítást, miszerint nem szakmai, hanem politikai döntést hoznak, amikor egyes szakmák képzési keretéről, támogatásáról döntenek. Beszélgetőpartnereink közül sokan ismerték a helyi RFKB több tagját, és ezek alapján mondták ugyanezt. Számos delegált nem is a delegáló szervezeteket képviseli és van közöttük jó néhány képviselő is. A TISZK-ekben érdekelt több iskolaigazgató, de még TISZK-vezető is tagja az RFKB-knak. Állítólag volt, aki az összeférhetetlenség miatt lemondott, de ő a ritka kivétel. Megemlíti egy megyeszékhely aktív politikusát, aki minisztériumi delegált. „Most akkor miről beszélünk?”, fakadt ki egy szomszédos megye köztisztviselője. Volt olyan is, aki pártpolitikailag

is egyenetlennek mondta a bizottságokat, ami az illető szerint azzal fenyeget, hogy a baloldal által vezetett településeknek kedvez. Ennek az első év „lájtos”-nak mondott döntéseiben nyomát sem találjuk, de az aggály jelen van.

A fentiek alapján nem véletlen, hogy a jövő évi RFKB-döntéssel kapcsolatban elhangozhatott egy olyan magabiztos kijelentés – nevéen nevezve egy várost –, hogy el sem tudja képzelni valaki azt, hogy az RFKB ne az ő városának kedvezzen. A megyeszékhelyek, hatalmi centrumok képviselője ugyanis annyira erős, hogy van, ahol „csak a városházi osztályról ketten vannak benne”. Más úgy fogalmaz meg hasonló értelmű állítást, hogy „nem fog az ő döntésük nagyon erősen működni, mert mindhárom városnak megvan a nagyon erős leosztása”, mármint a három megyeszékhelyé. A gyengébb pozíciójú fenntartó képviselője viszont aggódik, és jelzi, hogy szinte bármit hajlandó megtenni azért, hogy figyelmen kívül hagyhassa az RFKB döntéseit. Főleg a széles támogatás tudatában reménykedik ebben, hiszen igen sokan lesznek, akik a szakmailag nehezen indokolható döntések semmibe vételében lesznek érdekeltek. Az illető még jogi lépés megtételére is elszánta magát, de azért a nagy többség beletörődik a helyzetbe, előre elfogadja az RFKB-k rájuk nézve akár hátrányos döntéseit is. Mások egyéb utakat próbálnak járni. „Az RFKB ülésein van lehetőség az ottani döntések megváltoztatására, ha az RFKB-ban az ember támogatóra talál”, mondja valaki. Ilyenre már volt is példa, de jobban bíznak az előzetes nyomásgyakorlásban, vagyis inkább az RFKB-üléseken történő részvételben, az intenzív lobbizásban bízik a többség. Ha politikai döntések születnek, akkor válaszolni is a politikai színtéren kell. Egy jelentős város képviselője érzése szerint meg tudja védeni magát, „...hacsak az RFKB valamit nem tesz, de az ellen majd mi is teszünk valamit.” Van, aki inkább kiskaput keres. Ha olyan szakmákat sorolnak a nem támogatott kategóriába, amelyek hiánya megroppantja a képző fő profilját, akkor a terveik szerint átviszik ezeket a szakmákat a felnőttképzésbe. A 2008-as döntés egyelőre még kevés feszültséget okozott, pedig „amennyire erős a kamara az RFKB-kban, ennél vadabbat vártunk”.

Sokan kifogásolták az RFKB döntéseinek szakmaiságát is, hiszen elvileg a szakmailag kiegyensúlyozott döntés meghozatala volna a cél. Ehhez azonban hiányzik a háttértudás. „Hiába viszik be a kamarai elnököket az RFKB-ba. Ő mondhatja azt, hogy nagyon tudja, hogy mi kell a munkaerőpiacnak, nem tudja”. Válság esetén különösen nem, de máskor sem. A kisebb foglalkoztatók különösen nem, de a nagyobbak is csak pontatlanul. „A vállalkozások azt sem tudják jelenleg megmondani, hogy léteznek-e majd fél év múlva, nemhogy azt, hogy milyen és mennyi munkaerőre lenne szükségük”. És mindezt a többéves átfutású nappali képzésre vonatkoztatni, amikor a szakmunkás-kibocsátás kétharmadát a felnőttképzés produkálja – ez nem tűnik ésszerűnek szakmai szempontból, inkább lobbierdekeket sugall. A szakmaiság hiánya mellett legalább ilyen aggasztó egyes szereplők hozzáállása. „A gazdaság nem tudja megmondani, hogy mi kell, együttgondolkodásra meg nem hajlandó... a realitástól távoli vélemények fogalmazódnak meg, nézetek válnak általánossá. Egy RFKB-döntésben ezek a bizonytalan vélemények testesülhetnek meg”, jelzi egy osztályvezető.

Ez az igazi veszély a fenntartók szemszögéből. Meglátásuk szerint a legbefolyásosabb szereplők – mindenekelőtt a kamarák – egyszerűen nincsenek tudatában annak, hogy milyen károk is okozhatnak a 2008-asnál „vadabb”, saját érdekeiknek megfelelő döntéseikkel.

Számos egyéb konkrét bíráló is elhangzott, például a tanügy-igazgatási szempontból dilettáns kezelése a 30%-os kötelező létszámcsökkentésnek a nem támogatott kategóriába sorolt szakmák esetében. „Az RFKB által megadott számítási metódusok alapján 6-8 fős csoportokat el lehetne indítani. De az nem rentábilis, az értelmetlen, hát minimum a 12, de fenntartói engedéllyel elmehet 15-ig”. Ha viszont egyáltalán nem indítanak, akkor az lehet a bázisszám a jövő évben, és utóbb hiány léphet fel, és a kisebb munkaerő-piaci keresletet sem tudják majd kielégíteni. Más, méltányossági szempont is felmerül. „Ha ön iskolaigazgató lenne, mit mondana annak a szülőnek, akinek a gyereke kilencedikben odajött az iskolába és én ezt ajánlottam neki. Most meg azt mondom, hogy húzzál anyádba. Ezt nem gondolták végig. Nem gondolták végig, hogy mi van, ha mi kétvétenként indítunk szakmát. Nullának a hetven százaléka nulla”.

Az is beszédes sajátossága a döntéseknek, hogy a kiemelten támogatott szakmák döntően fiús szakmák, a nem támogatott körbe pedig inkább lányos szakmák kerültek. Az viszont nem várható, hogy a helyhiány miatt eltanácsolt, vagy saját elhatározásból fodrásznak, marketingesnek jelentkező lányokat géplakatosnak vagy kőművesnek irányítsák át. Ez szakmai szempontból szarvashiba. Ugyancsak problémás és többek által kifogásolt a régiók egységes kezelése. Ami egy régió egyik végén hiányszakma, abban a másik végén akár túlképzés is lehet. De a régióhatárokat sem vették figyelembe a döntéseknél, így adódhatott, hogy egy régióhatáron fekvő kisvárost rendkívül súlyosan érintett egy korlátozó döntés, miközben a szomszéd régióban – ahova e város diákjai jellemzően elmennek továbbtanulni – nem volt hasonló korlátozás.

Ezek önmagukban gyermekbetegségek, egy első, kísérletinek tekinthető év elvileg kiküszöbölhető hibái. Ami nem küszöbölhető ki, az maga a struktúra. A szakértelem hiánya, amely szükségszerűen jellemzi az átpolitizált testületeket, valamint az a módszer, ahogy az RFKB-tagok számára próbálják biztosítani a háttértudást egy drága, de elhibázott logikájú és módszertanú empiriával. Rossz mintán⁸, rossz kérdésre⁹ adott válaszokat dolgoznak fel, miközben fontos kérdések felvetése, kutatása el-

8 A jelentős foglalkoztató közszféra teljesen kimaradt az első felmérésből, ezt könnyű korigálni. Nagyobb, elvi gond, hogy a vállalati méret szerint hiába súlyozom a mintát, hiszen a munkaerőigényre vonatkozó kérdés mást jelent egy 5 fős, mint egy 500 fős vállalkozásnál. Utóbbinál lehetséges (bár nem optimális) szakmákra rákérdezni, előbbinél általában csak a kompetencia szintű igényfelmérés lenne releváns. Tehát *elméletileg sem létezik jó minta*, ha szakképesítés szintjén teszem fel a kérdést.

9 Még gazdasági fellendülés esetén sem várható pontos válasz arra, hogy 3-4 év múlva milyen szakmában hány főre lesz szüksége egy vállalatnak, hát még válság idején. Ezt még az RFKB-tagok, a TISZK-vezetők is pontosan tudják, ezért a felmérés eredményeinek legitimitása, elfogadottsága alacsony. A kapott válaszokat kutatók által interpretálandó fontos jelzéseket adhatnak, de meny-

marad¹⁰. Az csak hab a tortán, ha még az ebből leszűrt, nyilvánvalóan csak orientáló jellegű – korrekt módon interpretált – információt is korlátozottan veszik figyelembe a testületek¹¹. A megrendelő részéről érdemes lenne átgondolni – az eddigi eredmények tükrében – a felmérés célját, és a rövid távú, értelmetlen szakmacsoport-létszám meghatározásának céljától egy stratégiai irányba elmozdulva több erőforrást – anyagi és szellemi értelemben – csoportosítani egy módszertanilag megalapozottabb munkaerő-piaci felmérés irányába.

A „TISZKESEDÉS” NÉHÁNY TOVÁBBI KÖVETKEZMÉNYE ÉS A TISZK-RENDSZER JÖVŐJE

A szakképző intézményrendszer a TISZK-ek felállásával egyelőre változatlan kapacitással működik. Gyakorlatilag mindenki bekerült valamelyik TISZK-be, azok a jelentéktelen kapacitással és alacsony színvonalon képzők is, akik kiszűrése volt egyik fő célja a rendszer életre hívásának. Így a kapacitásfeleslegek továbbra is jelen vannak a rendszerben. Ugyanakkor ennek a mértékét eltérőnek ítélik: van, ahol a helyi megítélés szerint már alig van leépítendő kapacitás, máshol meg bőségesen. Csökkenő mértékben, de a párhuzamosságok is megmaradtak még, de a „tiszkesedés” már elindította ennek csökkentéséről a gondolkodást, itt-ott a tervezését is. Ennek azonban vannak korlátai. Az világos, hogyha két, egymástól harminc-negyven kilométerre fekvő városban párhuzamos képzés folyik, mondjuk 8-8 tanulóval, akkor ha csak az egyikben

nyiségi tervezési előkészítésre alkalmatlanok. A rövid távú, fél-egy éves munkaerőigény alkalmas lehet a felnőttképzési kínálat befolyásolására, de az iskolarendszerű kínálatot szakma szinten ne ez befolyásolja. Ott még kárt is okoz, mert a legfontosabb és elhanyagolt kérdéstről – hogyan alapozzuk meg a következő 45 év munkaerőpiacán foglalkoztatható szakmunkás képzését – tereli el a figyelmet.

- 10 Irreleváns önmagában megtudni azt, hogy hány női szabó vagy géplakatos szakmunkásra van szükség egy régióban, ha nincsenek mellette például a bérkínálat kevésbé vonzó, a fekete munkával, a szakképzettséget nem igénylő munkával sokszor nem versenyképes adatai. Nincsenek mellette – a részben hozzáférhető! – adatok arról, hogy az adott szakmákban hány ezer főt képeztünk ki az elmúlt tíz-húsz évben, és hányan munkanélküliek közülük. Milyen munkakörülményeket milyenre cseréltek a – tudjuk, hogy tömeges méretekben – pályaelhagyók? Mi lett egyáltalán a munkaerő-piaci sorsuk, státuszuk? Az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének kutatói szerint (Kézdi-Köllő-Varga: Az érettségit nem adó szakmunkásképzés válságtünetei, In: Munkaerőpiaci tükrök 2008 /szerk.: Fazekas-Köllő, MTA KTI – OFA, 2008) tömegesen kikopnak a munkaerőpiacról a hiányszakmákban kiképzettek is, mert általános kompetenciáik alapján nem tart rájuk igényt a munkaerőpiac. Fontos volna megismerni a lakossági, tanulói aspirációkat is, a presztízs, a munkakörülmények fontosságát, mert hiába terelek egy képzési útra – némi anyagi ösztönzéssel, olykor némi kényszerrel – fiatalokat, ők a képzés során, vagy utána szétszórulnak a munkaerőpiacra, egyéni érdekeiktől, aspirációiktól vezérelve, rosszabb esetben teljesen kiszorulnak onnan. A képzésükbe beruházott tőke pedig nem, vagy nem ott hasznosul.

- 11 A 2008-as RFKB döntések előkészítésének elemzése, MKIK GVI, 2009. http://www.gvi.hu/data/research/szakiskola_2009_rfkb_dontesek_090307.pdf

tartom meg őket, akkor nem lesz 16 tanulóm, jó, ha 10. A szakiskolai tanulók ugyanis főleg a környékbeli falvakból járnak be. Az átszállással történő utazásra annyi időt és pénzt kellene fordítaniuk, vagy viselniük a kollégiumi lét nyugtát és költségeit, hogy a legtöbben – egyes helyi felmérések szerint 70-80%-uk – inkább a helyi kínálatból választanának.

A TISZK-ek létrejötte átrendezi az intézmények és fenntartók közötti versenyhelyzetet is. Hogy miként, arról legfeljebb spekulálhatunk. Többen úgy érzékelik, hogy a versenyhelyzetük nem változott, de a többség figyel, és helyzete szerint bizakodik, vagy inkább aggódik. Félnak, hogy az erősebb pozíció most – főleg az RFKB-k döntései nyomán – gyorsabban érvényesül, az átrendeződés felgyorsul. Márpedig éppen ez a központi akarat, az átalakulás fő célja.

A korábbi HEFOP és a jelenlegi TIOP pályázati körökben együttesen mintegy 30 milliárd forint kerül felhasználásra 2010 végéig. Ez számos központi képzőhely építéséhez, felújításához, felszereléséhez járul hozzá. Ezt szeretik a politikusok, köztisztviselők, mert pozitív helyi média hír, hogy X százmilliót kap városunk, iskolánk. Ugyanakkor a központi képzőhelyekkel kapcsolatban hiányzik az egységes koncepció. Az immár hat éves történetből az látszik, hogy a német képzőközpontokra hajazó úgynevezett Technológiai Központok létrehozása mára odáig szelídült, hogy a beruházásokat koncentráltan, ne szétaprózva költsek el. A források helyben elosztása politikai alkuk kérdése, és legalább két olyan esetet ismertünk meg, ahol több szereplő – és nem a sértett kimaradók, hanem a kedvezményezettek – irracionálisnak láttatták a beruházást. Botlottunk olyan, már a HEFOP-ból finanszírozott százmilliósi beruházásba, amely nyilvánvalóan kihasználatlan. Ezek szerepe, későbbi működtetése, még nyitott, és nyilván kölcsönhatásban van a majdani profilracionalizálásokkal. A használói kör motiválása, finanszírozása sem megoldott még. Egyelőre inkább a helyi erők pozicionálására hat, mint magára a képzésre.

Pedagógusmozgásra, áthelyezésre eddig még nem került sor, de több helyen jelezték, hogy a várható kapacitás-leépítés, profilátrendezés érinti a pedagógusfoglalkoztatást is. Elbocsátásokra is szükség lehet, és a szaktanároknak, a szakoktatóknak esetleg költözniük is kell majd. Menniük kell majd a profil, az elvándorló munkahely után.

Az intézmények gazdálkodása, finanszírozása egyelőre nem változott. Ez az az égető kérdés, amelyben nagy a bizonytalanság az intézményeknél és a fenntartóknál, bár lényegi elmozdulásra nem számítanak. Egyes fenntartók abban reménykednek, hogy a racionalizálás révén legalább a működés valamivel olcsóbb lesz, bár mások ennek az ellenkezőjétől félnak. Megtakarítást nem remélnék, viszont „az új szervezet” fenntartása és az új funkciók többletköltségeket igényelhetnek.

Az érintettek érzése szerint máris csökkent az intézmények autonómiája. Az adminisztrációs, dokumentációs, menedzsment, minőségbiztosítási, mérés-értékelési, tankönyv-beszerzési és más tevékenységek részbeni közös, vagy csak egyeztetett végzése, a modulterképek és egyes helyeken a pedagógiai programok harmonizálása csökkenteni fogja a helyi szakmai autonómiát. Nyereség lehet a nagyobb szakmaiság, a

szélesebb körben történő együttműködés tapasztalata és hatékonysági előnye, de hogy az intézmények és testületeik ezt hogyan élik majd meg, az nagyban múlik a fenntartókon és intézményvezetőkön.

A rendszer jövőjével, stabilitásával kapcsolatban számos probléma, bizonytalanság merült fel. Ezekről – a szereplők számára létfontosságú – kérdésekről egyelőre csak spekulációk vannak, hiszen a döntéshozók – különösen a jövő évben esedékes kormányváltást követően döntési helyzetbe kerülők – szándékait nem ismerhetjük. Kellenek-e egyáltalán a TISZK-ek a jövőben is, vagy egyszerűen térségi irányításra lehet majd áttérni, és nem lesz szükség erre a trójai faló típusú képződményre? Ezzel ki lehetne küszöbölni azt a malórt, amit a csak nevükben térségi, de nem ilyen alapon szervezett TISZK-ek okoztak. Ezt a helyzetet méltányosan ugyanis az RFKB-k akkor sem tudnák kezelni, ha kiegyensúlyozott, a szakmai prioritások szerint működő szervezetek lennének.

Az már látszik, hogy a TISZK-eken belüli és a TISZK-ek közötti mozgás is elkezdődött, máris vannak bizonyos váltási és helyezkedési szándékok, és néhányan még próbálnak bekéredzkedni a kapun kívülről is. Néhány TISZK nem látszik életképesnek hosszabb távon, és egyelőre kérdés, hogy mi lesz az intézményeikkel. A TISZK-ek fúziója révén, vagy a „nagy hal megeszi a kicsit” törvénye szerint zajlik majd a racionalizálási folyamat? A térség szakmai szereplőinek megfontolásai, vagy a kvázi piaci mechanizmusok fogják megrostálni a kapacitásokat? Miként rendezi ez majd át a nagyvárosokban és kisvárosokban zajló képzések volumenét, a képzési szintek és profilok megoszlását, minőségét? Hogyan változik majd a lakosság – különösen a szakképzésben érdekeltebb, kisebb településen lakó, kevésbé tehető réteg – számára hozzáférhető kínálat és fiataljaik továbbtanulási aspirációja? Nem szabad ugyanis elfelejteni – bár legtöbbször sajnos nem kalkulálnak vele –, hogy nem csak szakképzési, nem csak munkaerő-piaci, de társadalmi kérdéssről van szó. Ezért mondhatta valaki bölcsen, hogy úgyse az fog történni, amit az Excel táblákban elterveznek, és nem is szabadna olyan döntéseket hozni, amik *csupán* az Excel táblák racionalitását követik. Miközben a munkaerőpiac igényeinek fontosságát, az ahhoz való illeszkedési szándékot senki nem kérdőjelezi meg.

Különösen fontos szem előtt tartani, hogy a magánszféra iskolái nagy részének labilis, kiszolgáltatott a pozíciója. Nincsenek információink arról, hogy az ő lobbijuk elégséges lesz-e a – jelenlegi olyan, amilyen – piaci körülmények között versenyképesnek bizonyult képzési kapacitásuk életben tartására. Erről a szakpolitikai irányítás szándékai sem nyilvánosak. Az már látható, hogy a nem önkormányzati iskolák kérdését nem sikerült megnyugtatóan rendezni a TISZK-rendszer eltervezésekor. Ennek a szektornak a szerepéről kellene gondolni és mondani valamit. Tulajdonképpen az állam szakképzési feladatellátását kellene nyilvánosan megvitatni. Idáig csak egymásnak ellentmondó köztisztviselői véleményeket hallottunk az állami szakképzés szükségességéről. Egyesek szerint a közoktatás maradjon állami feladat, de a szakképzésben erre semmi szükség. A tizenhat-tizennyolc éves korig tartó alapozás utáni szakaszból

– a szakképzési évfolyamok működtetéséből – az államnak ki kellene vonulnia. Mások éppen azt üdvözlik, hogy a magánszektor most végre sikerül visszaszorítani, hiszen annyi kárt okozott az önkormányzati fenntartásnak, helyenként ellehetetlenítette azt színvonalatlan, és nem egyenlő versenyfeltételek melletti képzési kínálatával.

Egy érdekes és bátor, sok elemében üdvözlendő folyamat elkezdődött tehát, és nagy ütemben rendezi át a viszonyokat. Hogy hova vezet, nem tudhatjuk. Ezek a központok térségek lesznek? Integráltak? Technológiaiak – ahogy még 2003-2004-ben hívták őket? Pár év múlva lesznek egyáltalán?

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

1. A politika képviselői, és ezáltal a szempontjai oly mértékben hatottak a „tiszkesedés” folyamatára, hogy a szakmai szempontok kényszerűen háttérbe szorultak, és így az eredeti célok – a térségiség, az alacsony minőség kiszelektálása, a hatékonyság növelése – részben kiiktatódtak a folyamatból. Ráadásul – különösen az RFKB-k révén, de bizonyos fokig a társulások és társaságok döntéshozó testületeiben is – a politika és a legjelentősebb lobbierők folyamatosan uralják a legkonkrétabb egyedi szakmai döntések terepét. Ez a döntések legitimitását veszélyeztető és napi bizonytalanságot okozó jellegén túl nyilvánvalóan veszélyezteti a célok teljesülését is. Ez azzal a következménnyel jár, hogy a rendszer egészét nem szolgáló, nemkívánatos csoportérdekek jutnak érvényre, és drága marad a rendszer, megmaradhatnak a kiszelektálásra érdemes kapacitásai, leépülhetnek fejlesztendő értékei, a lakosság rosszabb szolgáltatáshoz jut és a munkaerőpiachoz történő igazodás sem javul. *Minthogy a jelen struktúrában és szabályozás mellett a politika önkorlátozására illúzió volna számítani, ezért – különösen az RFKB-kra vonatkozóan, de alighanem a TISZK-ekre vonatkozóan is – új szabályozási helyzetet kell teremteni. Ennek nyilván van átfutási ideje, de az irányító minisztériumoknak addig is meg kell követelniük a szakmai elemek prioritását, és biztosítaniuk kell a most még átpolitizált folyamatok független szakértők általi szakmai kontrollját.*
2. A TISZK-ek jelentős hányada nem területi elven szerveződött, így az eredeti elképzelések szerinti, az RFKB-khoz rendelt beiskolázási irányokról és arányokról szóló döntések a rendszer egészét szolgáló, területi és egyúttal szektorsemleges módon elvileg sem hozhatók meg. Ezentúl gondoskodni kell a munkaerő-piaci szempontból nem egységes régiók térségeinek külön kezeléséről is. *A rendszer előző pontban is jelzett átalakításánál figyelembe kell venni ezeket a szempontokat.*
3. Bár a nem önkormányzati képzők helyzete konkrétan nem volt vizsgálatunk tárgya, de az nyilvánvaló, hogy új, ebben a formában nem szándékolt – legalábbis is deklaráltan nem szándékolt – helyzetbe kerültek. *Ez az új helyzet egy gyors,*

szakmai szempontok szerint végzett felmérést, majd a szektorra vonatkozó politikai döntést igényel.

4. Szintén a rendszer átpolitizáltságának természetes, de diszfunkcionális következménye lehet, hogy a centrumokban, a nagyvárosokban, illetve a perifériákon, a kisvárosokban felhalmozott szakképző kapacitások és értékek nem szakmai megfontolások, hanem erőfölények alapján szelektálódnak, és a társadalmi értelemben kívánatosnál jobban koncentrálnak a centrumokban. *Ezért a centrumok és perifériák munkamegosztásán is el kell gondolkodni. Kívánatos lenne e munkamegosztást oly módon befolyásolni, hogy a magasabb szinteken (főleg a 13-14. évfolyamon) a képzések a centrumokban folyjanak. A 9-12. évfolyam (de minimálisan a 9-10. évfolyam) a szakközépiskolai, és 16 éves korig a szakiskolai szakmai előkészítő évfolyamok pedig a kisebb településeken is megmaradhassanak, onnan ne szoruljanak ki. A kisvárosok megfelelő finanszírozási ösztönzőkkel megőrizhetnék a gazdaság által hiányszakmáknak érzékelt területeken a szakképző kapacitásait is, és itt a hiány mérséklése érdekében kisebb létszámokban is beiskolázhathatnának. Hiszen a hiányszakmákra döntően a kisváros környéki falvak diákjait lehet beiskoláztatni, azokat, akik a centrumokban folyó képzések terheit nem vállalják. A kisvárosok és nagyvárosok munkamegosztása tovább erősíthetné a szakképzésnek a „tiszkesedés” közben megfigyelt tendenciáját: a küldő és fogadó intézmények elválását, a szakképző évfolyamok – elméletileg majd minden szereplő által kedvelt, de népsűrűségtől függő – leválasztását.*
5. A frissen kialakult TISZK-rendszer – annak trójai faló jellege, kényszerű öszvér-szabályozása (bármilyen ötletes és kreatív is), és az alulról szerveződésnek helyenként a célokkal ellentétes irányba történő fejlődése miatt – beavatkozást igényel, amint azt minden szereplő látja. Sokan a TISZK-rendszer fennmaradásáról sincsenek meggyőződve. Márpedig mélyreható átalakítás csak akkor lehet hatékony és szakmailag racionális, ha a szereplők hisznek az új viszonyok stabilitásában, mert különben csak napi érdekek mentén születnek döntések. *Ezért a 2010-ben kormánynak kerülni új hatalomnak a politikai racionalitás szerinti lehetséges legkorábbi alkalmával jeleznie kell a keretekre vonatkozó szándékokat, hogy a rendszer stabilitását biztosítsa, mert késlekedésével az átpolitizált rendszer mikrofolyamatainak rombolását növelheti.*